

SOSYAL ETKİLEŞİM ALANLARI ve SOSYAL BİLİM AÇISINDAN ÇATIŞKI¹ (ANTINOMY) ve İKİLİKLERİN (DICHOTOMY) ÖTESİNDE MODEL ARAYIŞLARI: SOSYO-YAMALAR (Socio-Patches)

Şeref ULUOCAK

Özet

Bu çalışmada sosyal kültürel gerçekliğin bilgi olanaklarına taşınması süreçleri açısından, çatışki ve zıtlık içeren kavram çiftlerinden hangi temel sayılıtlar üzerinden kaçınılabileceği ve ne türden simgesel modeller temelinde eş ve art zamanlı olarak sosyal süreçlerin nesnel-yapısal modellerinin oluşturulabileceği varsayımı üzerinde durulmaktadır.

Temel çatışki ve birbirlerine karşılıklar içinde konumlanan ikili kavram çiftlerine alternatif bakış açılarının geliştirilmesi, birey-toplum, benlik-öteki, bireysel kimlik-kollektif kimlik, kültür-öteki kültür, sivil toplum-devlet, gündelik dil-sosyal bilimcinin dili gibi daha spesifik alanlara ilişkin imgelemlerimizin de bir “düşünümsellik²”in konusu olarak tartışmaya açılması ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Sosyal bilimci açısından, gündelik yaşamlarını nesnelleştirme/içselleştirme ve dışsallaştırma süreçleri üzerinden inşa eden bireylerin öznel-inşacı düzeyinin çözümlenmesi ile bu gündelik gerçekliklerin nesnel-yapısal modellerinin oluşturulması çabasında antinomi ve ikili zıtlıklar içeren ikiliklerin “indirgeyici” etkisinden kaçınılması için önceliğin, epistemik akademik bir “düşünümselliğe” verilmesi önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: İkili zıtlık, çatışki, düşünümsellik, yorumsama dairesi, dikey bulutsu kültür alanları, yatay bulutsu kültür alanları, sosyal kuramlaştırma

Fields of Social Interaction and Seeking Models Beyond Antinomy and Dichotomy as far as Social Sciences are Concerned: Socio-Patches

Abstract

This study deals with the assumption that synchronic and dychronic social processes can generate objective and subjective models and which basic

¹ Bourdieu, sosyal bilimlerdeki temel kalıcı çatışkılar olarak (antinomie), nesnelci ve öznelci, simgesel ve maddesel, kuramsal ve ampirik bilgi tarzları arasındaki ayrılıklar kadar, özellikle son samanlarda kuramsal sahnede merkezi bir yer tutan diğer iki dikotomiden -bir yanda yapı ile eyleyici (agent), öbür yanda mikro çözümlenme ile makro çözümlenme ayrımları ortadan kaldırmaya yönelik yöntem bilimsel (metodolojik) yaklaşımlar ve kavramlar bütünü oluşturma çabasına girmiştir. (Wacquant 2003: 14).

² Bu çalışma boyunca “düşünümsellik”, “öznenin özne üzerine düşünmesi” ya da “egolojik bakış açısı” anlamında değil, Bourdieu (Wacquant 2003: 38)’nin “düşünümsellik” kavramsallaştırması çerçevesinde kullanılmaktadır.

assumptions can help avoid the concept couples containing **antinomy and contradiction (conflict)** in terms of the processes by which social and cultural facts are turned into opportunities to reach knowledge.

The fact that alternative points of views are developed for the concept couples in basic antinomy and contradiction brings with it the need for a possible discussion of whether the **images** of ours regarding more specific fields such as individual-society, **self-other**, individual identity-collective identity, culture-other culture, civil society-state, daily language-the language of social sciences are subjects of **reflexivity**.

To a social scientist, in an effort to build up objective and structural models of these daily facts and to solve the subjective and constructive levels of the individuals basing their dailt lives on the processes of objectification/internalization and externalization, the priority should be given to an epistemologically academic reflexivity to avoid the reductive effect of dichotomy and antinomy.

Key words: Dichotomy, antinomy, reflexivity, hermeneutic circle, vertical fuzzy culture areas, horizontal fuzzy culture areas, social theorification

Giriş

Sosyo-kültürel gerçeklik alanına ilişkin nesne-model kılma çabaları ister teoriye öncelik tanıyan (kuram doğrulayıcı-*theory first*) isterse kuram üretmeye yönelik (*theory after-grounded*)³ nitelikteki bir araştırma tasarımına dayansın, sosyal bilimci açısından çatışkı ve dikotomilere dayanan bakış açılarına alternatif teşkil eden; ikiz değerli⁴ ve müphem kategori ve modellere yönelik olarak sosyolojik imgelem ve sosyo-etik düzeyinde belirli mesafede olmayı gerektiren bir duyarlılığı gerektirmektedir.

Bu anlamda sosyo-kültürel gerçekliğin nesnel-yapısal ve öznel-inşacı boyutlarının çift odaklı bir perspektiften çalışılması yönündeki bir eğilim⁵, salt bir araştırma sayıltısı olarak kaldığı sürece yeterli açılımları sağlamaktan uzak görünmektedir.

³ Kuram doğrulayıcı (*Theory first*) ve kuram üretmeye (*theory after*) yönelik araştırmalar arasındaki farklılıklar için Punch (2005)'in *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* başlıklı çalışmasında 17.sayfa ile 3. ve 10. bölümlere bakılabilir.

⁴ Bayart (1999: 204), ikizdeğerliliklere, simgesel üretimler olarak kültürel olanın çok-anlamlılığına işaret etmek amacıyla başvurmaktadır. Toplumsal olanın bir arada tutulabilmesi tam da bu çok anlamlılık-ikiz değerlilikler sayesinde mümkün olabilmektedir

⁵ Bourdieu'nun, nesnel-yapısal ve öznel inşacı boyutlarıyla toplumun çift odaklı bir perspektiften analizini temel alan "toplumsal praksis bilimi" için . Wacquant (2003:20 ve 13-25) ve Bourdieu & Wacquant (2003).

“Gerçek –buradaki anlamı ile sosyal gerçeklik- toplumsal olarak inşa edilmekte”⁶ ancak sosyal temsiller düzeyinde, söylemsellik içinde simgeselleştirilen bu gerçeklik, bir yandan simgeselleştirmelerin ürünü haline gelirken bir yandan da bu simgeselleştirme sürecinin bir ürünü olarak tahrir edilmektedir.

Söz konusu gerçekliğin, gündelik yaşamlarını sürdürmekte olan aktörler tarafından önceden inşa edilmiş bir gerçeklik olarak “nesneleştirilmesi”ne⁷ (nesnel gerçeklik algısına dönüştürülmesine) ek olarak, sosyal bilimci tarafından ikincil düzeyde simgesel modellere taşınarak “nesneleştirildiği”⁸; bu anlamda, iki düzeyde hermeneutik⁹ bir yapıya sahip olduğu düşünülebilir.

Bu anlamda, çoklu gerçeklikler ve gerçeklik tasarımlarına ilişkin farklı bakış açılarından bahsedilmesi mümkün hale gelmekte; sosyal gerçekliğin kuramsallaştırılması sürecinde rol oynayan çift odaklı bir perspektif¹⁰; her iki düzeyinde de özneler-arasındalığın işlerlik kazandığı; hem gündelik gerçekliklerini yaşayan bireyler düzeyinde hem de sosyal bilimsel akademik-epistemik bir düşünümselliğin konusu olarak, diyalojik bir söylem ve sosyo-kültürel-tarihsel-politik-ekonomik ve sosyo-bilişsel, sosyal temsiller-arası bir hegemonya mücadelesinin dinamiklerinin etki alanında yürütülen bir çabaya dönüşmektedir.

Sosyal kuramlaştırma sürecinin dinamikleri, bu anlamda sosyolojik bir imgelem düzeyinde antinomi ve ikili karşıtlıklar içeren kavram çiftlerinden kaçınmayı ve bir arada oluşları/müphemlikleri, nesne-model kılmayı sağlayacak, “simgesel temsil” olanaklarını geliştirebilme becerisi ile ilgili hale gelmektedir.

Bu süreç önemlidir; çünkü nesnel ve öznel boyutlarıyla “sosyal gerçekliği”, anlamlandırmaya yönelik metodolojik bir çaba olarak sosyolojik kuramsallaştırma sürecinin kendisi, “isimler” ile değil “süreçler” ile ilgilenmesi gerekiyor olması bakımından, sonsuz bir hermeneutik “düşünümsellik” dairesi içinde yer almaları muhtemel (çoklu gerçeklikler/birbirine eklemlenen ve üst

---

⁶ Berger ve Luckman (Wallace ve Wolf 2004).

⁷ Berger ve Luckmann’ın “Gerçekliğin Toplumsal İnşası” kuramının esasını, her günkü gerçekliğin toplumsal olarak nasıl kurulduğu ve öznel anlamlar nasıl olup da nesnel gerçekler haline geldiği konusu ile ilgilidir. Bu konu ile ilgili olarak Wallace ve Wolf (2004: 325)’un değerlendirmelerine bakılabilir.

⁸ Bourdieu (Wacquant 2003: 17).’nun, toplumsal gerçekliğe ilişkin çift odaklı bir çözümleme merceğinden, ikili bir okuma yapılmasını önerdiği boyutlar bu düzeylere ilişkindir.

⁹ Giddens (1993:154)

¹⁰ Wacquant (2003: 20 ve 13-25)

kodlayan kimlikler/yatay ve dikey bulutsu kültür alanları¹¹), öznel-arası eleştirel bir diyalojik iletişim alanını temsil etme sorumluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır.

“*Düşünümsellik*”, bu noktada -öncelikle sosyal bilim pratiği ve sosyal bilimsel nesne-model kılma/kuramsallaştırma sürecine yönelik bir talep- ve hiçbir zaman tamamlanmayacak bir yorumsama dairesinin etik ilkesi olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Sosyo-kültürel gerçekliğin, post-modern iddiaların tersine, kolektif olarak dönüştürülebileceği ve ironist bireylerin katkılarıyla, toplumsal dayanışma alanlarının genişletilebileceği sayılıları da bu türden bir etiğin gündelik gerçeklik içindeki bireyler düzeyindeki karşılıklarını sorgulama konusu haline getirmektedir.

Buradaki kullanım şekli ile “*düşünümsellik*”, ”öznenin özne üzerine düşünmesi” ya da “egolojik bakış açısı” anlamında değil, Bourdieu (Wacquant 2003: 38)’nin “toplumsal araştırmanın pratiği sırasında, düşünülebilir olanı sınırlayan ve düşünüleni önceden belirleyen, düşünülmemiş düşünce kategorilerinin” sistematik bir biçimde araştırılması çabası anlamına gelmektedir.

Bu türden bir “*düşünümsellik*”, Wacquant (2003: 37)’in ifadesi ile “zihinsel/entelektüel bir içebakıştan çok, pratiğin kesintisiz bir sosyolojik çözümlemesini ve kontrolünü” gerektirmektedir.

Nesnenin inşası ediminde sürekli olarak sınanması ve etkisiz hale getirilmesi gereken şey, bilimcinin bilme yetisindeki kategorilerin, sorunların ve kuramların içinde kayıtlı bulunan kollektif bilimsel bilinçdışıdır ki buradan, “*düşünümselliğin*” öznesinin son tahlilde sosyal bilim alanının kendisi olduğu ortaya çıkmaktadır (Wacquant 2003: 38).

“*Düşünümsellik*”in bu anlamda, “kavramların” sembolik şiddetinden, toplumsal gerçekliğe ilişkin temsil modellerinin kurtarılabilmesi çabası olarak yorumlanması mümkündür.

Bir söylem ve sosyal temsiller arası mücadele alanı olarak sosyo-kültürel gerçekliğin, *sosyolojik bir imgelem* çerçevesinde; çatışkı ve ikili zıtlıklar içeren kavram ve kategorilerin ağına takılmadan (sosyal gerçeklik tasarımı dağıtan ve ayıran); “bütüncül” ve “üçüncü hallerin-müphemliklerin olma imkânlarını” da hesaba katan, art ve eş süremlili bir perspektiften *uzlaştırılması* çabası için bu türden bir “*düşünümsellik*” gereklilik kazanmaktadır.

¹¹ Yatay ve dikey bulutsu kültür alanları kavramları için Özönder (2001)’in çalışmasına bakılabilir.

Sosyal bilim ve özde sosyolojik metodoloji açısından, “düşünümselliğin”, -ulaşılması beklenen ancak hiçbir zaman tamamlanmayacak özneler-arası (ve akademik) eleştirel bir diyalogun konusu olarak- sınırlılık ve imkanları hakkında bir model olarak, Lacan’ın, üç farklı düzey ve bağlamda geliştirdiği, “gerçeklik”, “imgesel” ve “simgesel”¹² üçlemesinin, önemli katkılar sağlayabilecek açılımları olduğu düşünülmektedir.

Eyleyiciler/Sosyal Bilimciler ve Eleştirel Düşünümsellik

Berger ve Luckmann, bir bilgi parçasının toplumsal yönden [gerçek] olarak kabul edilmesi süreçleri üzerinde odaklanmışlar ve “gerçekliğin toplumsal olarak inşası”ndan, insanların eylemler ve etkileşimler yoluyla - nesnel olarak olaylara dayanan- ve -öznel olarak da anlamlı olarak deneyimlenen ve paylaşılan- bir gerçeğin devamlı şekilde yaratılmasını kastetmişlerdir. Bir sistem olarak, öznel ve nesnel öğeleri olan, bu gündelik gerçeklikte insanlar, günlük olaylara belirli bir düzen atfetmektedirler (Wallace ve Wolf 2004: 324).

Berger ve Luckmann, öznel gerçeklikten; bireye kişisel olarak anlamlı olan, -bireysel tasarım olarak- “gerçeklik”i kastederek, nesnel olandan ise bireylerin bir insan ürünü olarak kabul ettikleri “toplumsal düzen” ya da “kurumsal dünya”ya (bu dünyaya ilişkin modellerine) ilişkin nesne-model kılınmış/kılınması muhtemel/ yapısal gerçeklik tasarımlarını kastetmektedirler (Wallace ve Wolf 2004: 324)¹³

Bu anlamda söz konusu toplumsal olarak inşa edilen “gerçeklik” modelinde; “öznel” ve “nesnel” boyularıyla “gerçeklik”; sosyal bilimsel bir çabanın konusu olarak; “öznel” ve “nesnel-yapısal” -sosyal bilimcinin bu inşa edilmiş öznel gerçeklikleri anlamlandırmak amacıyla geliştirdiği modellerine karşılık gelen- boyutlarıyla; bir sosyolojik kuramsallaştırma sürecinin, çifte yorumsama/hermeneutik (double hermeneutik)¹⁴ içeren söylemselliği içinde oluşturulmaktadır.

---

¹² Zizek (2004: 184)

¹³ Wallace ve Wolf’un değerlendirmelerine ek olarak Berger ve Luckman (1967:182)’in görüşlerine başvurulabilir.

¹⁴ Giddens (1993: 154)’e göre, doğa bilimlerinin tersine sosyoloji, çalışma ‘alanıyla’ olan ilişkisinde, özne-nesne ilişkisinde değil, nesne-nesne ilişkisinde bulunur: sosyoloji, ilgili dünyanın oluşturulmasına ya da üretimine giren aktif özneler tarafından geliştirilen anlamların yer aldığı önceden yorumlanan dünyayla ilgilenir; dolayısıyla da "sosyal kuram" oluşturulması çabası, sosyo-kültürel bilimlerde bir "çifte hermeneutik" içerir

Eyleyiciler düzeyinde hem öznel ve gerçek kılınmış “nesnelleştirmeler” söz konusuysen, bu anlamda, tek tek bireylerin perspektiflerinin ötesine geçme çabasındaki sosyal bilimcinin geliştirdiği ikinci düzey bir nesne/model kılma/anlamlandırma ve sosyal kuramsallaştırma düzeyi söz konusudur.

Sosyal olarak inşa edilen bir gerçeklik olarak sosyo-kültürel gerçekliğe “kendinde şey olarak”, olduğu haliyle bir nesne olarak yaklaşılması bu anlamda olanaksızdır. Bu türden bir “imgesel” gerçeklik tasarımının, antinomi ve ikili zıtlık içeren kavramların ötesinde ve bir aradalıkları içeren bir perspektifte, “simgesel temsil” olanaklarına taşınması süreci; “hermeneutik model oluşturma” (abduction)¹⁵ ve “hipotetik model oluşturma” (retroduction)¹⁶ (akıl yürütme) stratejileri üzerinden geliştirilebilecek “çifte hermeneutik” bir çabaya ve “düşünümSELLİĞE” karşılık gelmektedir.

İlgi alanı insan ve insanın toplumsal olarak inşa ederek içinde yer aldığı, “nesnelleştirme”, “dışsallaştırma” ve “içselleştirme” süreçlerinin üçlü diyalektik etkileşiminin ürünü olarak toplumsal gerçeklik bu anlamda, sosyal bilimci açısından, hem metodolojik hem de sosyo-politik ve etik düzeylerde sorgulanması gereken bir kuramsallaştırma sürecinin konusu haline gelmektedir.

Toplumsal gerçekliğin “bilgisine ulaşma” çabası ile “tahakküm kurma ya da uyum kabiliyeti geliştirme” çabası birbirinden farklı eğilimleri barındırmaktadır. Öznel gerçekliğini inşa eden bireylerin “düşüncelerinin ilgisi”, Deleuze ve Guattari (Goodchild 2005: 333)’ye göre, “bilgi” olarak geçerlilik ya da “eleştirelilik olma kapasitesi” tarafından değil, kişinin içinde

¹⁵ “Abduction” stratejinin mantığı sosyal hayatın katman tanımlarından, sosyal yaşamın sosyal bilimsel teknik tanımlarına doğru ilerleyen bir süreci önermekte olmasına dayanmaktadır. “Abduction” strateji diğer akıl yürütme formlarının uygulanabilmesi için gündelik yaşamın kendi kavramları ile incelenmesini temel alan, bir başlangıç noktası olarak değerlendirilmelidir ve gündelik yaşam içerisindeki anlam ve gündelik kavramlardan hareketle elde edilen tanımların ardında yatan mekanizmaların ortaya çıkarılması için “hipotetik model”ler kurulmasını öneren “retroduction” araştırma stratejilerine zemin teşkil etmektedir (Blaikie 1993: 194).

¹⁶ Peirce “retroduction” ya da hipotez oluşturma sürecini, bir araştırmanın ilk basamağı olarak değerlendirmiştir. Ona göre bu süreç, tecrübe etmeden kilidi açmak için doğru anahtarın asla bulunamamasına benzer bir süreçtir. Hipotez test edilmelidir ki bu Peirce’ye göre hem tümevarımı ve hem de tümdengelimini içerir; bir araştırmanın ikinci önemli aşamasında hipotezlerden sonuçlar çıkarılır ve üçüncü aşamada, bu sonuçlar tümevarım araçları ile test edilirler. Böylelikle Peirce’nin, bilimsel araştırma sürecini sırasıyla kullanılan üç tip akıl yürütme formu içerisinde değerlendirdiği görülmektedir (Blaikie 1993: 165). Hare (Blaikie 1993: 162)’ye göre ise “retroduction” tümevarım ve tümdengelim stratejilerinden farklı olarak, realist yaklaşımlar tarafından kullanılan araştırma stratejisi olarak tanımlanmaktadır.

yaşabileceği, “içkin bir düzlem” oluşturabilme yeteneği tarafından belirlenmektedir.

Sosyal-kültürel gerçekliğin, “kollektif”¹⁷ olarak dönüştürülebilme kapasitesinin olumlanması, Deleuze ve Guattari’nin düşüncesine göre, “bireylerin içinde yaşamalarına imkan veren “senaryolar”ın yırtılıp atılması ya da varolan gelenek, beklenti ya da politik-ekonomik kurumların unutulup, yıkılması sorunu değil”¹⁸; “senaryolara” alternatif “kodlar” eklenmesi suretiyle ortaya çıkması muhtemel “kollektif ortak yaşam” alanı yaratma imkanı anlamına gelmektedir.

Siyasal ve ekonomik düzeyde, “birey-özne”lere tanınan “özgürlük” ile sosyolojik kuramsallaştırma sürecine kılavuzluk eden metodolojik “temsil” olanakları (bireylerin hangi ölçü ve farklılaşma derecesine sahip olarak modele yansıtılacağı)¹⁹; “etiksel” sorgulama zeminleri açısından benzerlikler taşımaktadır.

Sosyo-Kültürel Gerçeklik(Gerçek)/Sosyolojik İmgelem (İmge)/ Sosyolojik Model (Simge): İkili Kodların Ötesine Geçebilecek Müphemlik²⁰ İdaresi

Gündelik gerçekliğin bireyler tarafından inşa edilişi ve yeniden üretilişi dinamikleri, yüzer gezer gösterenler sisteminin, sosyal anlamların ortaya çıkmasına izin verecek bir biçimde belirli gösterenler etrafında sabitlendiği, ideolojik ve hegemonik bir “rıza üretim ve ikna sürecinin”de etkili olduğu sosyal temsiller çerçevesinde işlerlik kazanmaktadır.

Sosyal bilimcinin, sosyal alanın işleyiş ve yeniden üretim mekanizmalarına ilişkin olarak *imgelem* olarak sahip olduğu bütünlüklü sayılılar ve metodolojik duyarlılıklar bütünü, söz konusu gerçekliği nesne-model kılınma çabasında, sahip olduğu “simgeselleştirme” olanakları kadar, sosyo-politik ve sosyo-etik, sosyal temsil pratiklerinin de etkisi altında kalmaktadır.

Richard Rorty (1995), toplumsal yaşamda, antinomik ve kategorik kavram çiftlerinin etkisinden kısmen de olsa arınabilecek; bir aradalıkları, üçüncü hallerin olma imkânlarını gündelik yaşamın gerçekliğinde bireyler

¹⁷ Guattari’nin post-modernizm eleştirisinin kökünde, toplumun kollektif eylem ile dönüştürülebileceği umudu yatmaktadır (Goodchild 2005: 15).

¹⁸ Goodchild (2005: 17)’in Deleuze ve Guattari’nin görüşleri konusunda yaptığı değerlendirmeler hareketle yorumlanmıştır.

¹⁹ Örneklem

²⁰ Bauman (2003: 9)’in ifadesiyle müphemlik bir nesne ya da olayın birden fazla kategoriye sokulabilmesi demektir ve gerçekte dile özgü bir düzensizliktir.

tarafından dolaşıma sokulan “söz dağarı”²¹larını kurabilecek, bu türden bir ahlaki ilerlemenin (sosyo-etik)²², “teorilerden” çok, romanlar, filmler ve gazete haberlerinin “betimlemeleri” üzerinden inşa edilebileceğini ileri sürmektedir. Ona göre bu türden bir ahlaklılık (sosyo-etik), *genel ilkelere dayanan bir ahlak* değil, *anlatılar kuran bir ahlaktır* ve kültürün “rasyonelleştirilmesi”nden çok, “*şiiirselleştirilmesi*” vasıtasıyla simgesel temsil olanaklarına kavuşturulabilecek niteliktedir.

Rorty (1995)’nin, sosyal bilimsel teorilerin, sosyal gerçeklikle ilişki kurma biçimini pek tasvip etmiyor görünüyör olması, muhtemelen; **sosyal bilimcilerin (sosyolojik) imgelem düzeyinde sahip olabileceği bu türden bir sosyo-etik ve ikiz değerlilikleri** (hem o hem diğerini aynı anda içeren ve bir aradalıkları gözetken) **içeren yatkinlıklar bütününü**; “şiiirseliğin” içerdiği alternatif simgesel temsil olanaklarına benzer şekilde simgesel düzeyde temsil edebilecek alternatiflere işlerlik kazandırıp kazandıramayacakları ile ilgili bir konudur.

Bu noktada, gündelik gerçekliğini yaşayan bireylerin; sahip oldukları “söz dağarları”nın kendilerini ne ölçüde kısıtladığının farkında olan “ironist”ler haline geldiği; toplumsal inşa etme biçimleri açısından, “genel” değil “anlatılar” kuran (diyalojik) ve etkileşimsel bir ahlaklılığı benimsedikleri bir durumda gerçekleştirilebilecek bir “toplumsal dayanışma” imkânına işaret eden Rorty (1995)’nin yaklaşımı, sosyo-kültürel gerçekliği, öznel ve nesnel boyutları temelinde bir sosyal kuramsallaştırma mantığına taşıyan ve “epistemolojik” önceliği-kopuşu, nesnel-yapısal olan düzeyde sosyal bilimciye veren Bourdieu’nun görüşleri arasında, benzerlikler taşıyan noktalar göze çarpmaktadır.

Dile ve dilin kullanımına bağlı antinomi ve ikili zıtlıklar içeren kavramsallaştırmaların ötesine geçebilecek bir “sosyo-etik” (ahlaklılık) ve alternatif “simgesel-sosyal temsil biçimleri” geliştirilebilmesi çabası *bir yönüyle*; “toplumsal dayanışma”, “demokrasi”, “sivil toplum”,

²¹ Rorty (1995), *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma* başlıklı çalışmasında, dilin dünyayı temsil eden yekpare bir bütün, kendisi dışındaki bir hakikatle (dolaysız bir biçimde) irtibatlanmamızı sağlayan bir araç olduğu yolundaki görüşleri reddeder. Ona göre dilin doğası diye bir şey yoktur, sadece dünyayı, kendimizi ve birbirimizi vs. betimlemekte kullandığımız bir çok olumsal “söz dağarı” vardır. Bu söz dağarlarının birbirlerinden daha doğru olduğu söylenemez, ama bazıları daha “kullanışlı” metaforlar (eğretilmeler) yaratmaktadırlar.

²² Bu türden, çok değerli, müphemlikleri gözetken ve diyolojik bir sürekliliği içeren ahlaki-etik toplumsal alanın temsil modellerinin de ancak toplumsal olarak inşa edilebileceği gerekçesi ile sosyo-etik kavramsallaştırması ile genel ilkelere referansta bulunan bir ahlaklılıktan ayırt etmek amacıyla makalenin yazarı tarafından kullanılmıştır.

“tahakkümsüzlük olarak özgürlük felsefesine dayanan bir cumhuriyet felsefesi” gibi konular üzerinden sosyo-politik bir alanın konusu iken²³, *öte yandan*; bir sosyal kuramsallaştırma stratejisi (toplumsal praksis stratejisi²⁴) olarak doğrudan doğruya, ontolojik, epistemolojik ve metodolojik boyutlarıyla bir sosyal kuramsallaştırma stratejisinin temel konusu haline gelmektedir²⁵.

Gündelik gerçekliğini yaşamakta olan bireyler açısından bu durum, “belirli bir perspektife sahip olma” hali ve bu perspektiflerin ötesine geçebilecek “birey” tasarımları üzerinden *sosyo-politik* açıdan tasvir edilirken, sosyal bilimci açısından bu tek tek perspektiflerin ötesine geçebilecek bir akademik düşünömselliğın ve donanımın varlığı sorgulama konusu haline gelmektedir.

Gerçekliğı nesne-model kılma çabası bu anlamda, sosyo-költürel gerçekliğın, nesnel-yapısal düzeyde çalışılması ve akademik anlamda bir “anlama”nın konusu haline getirilerek “diyaloğa” sokulmasına karşılık gelmektedir.

Bu noktada, her iki düzeyde işlerlik taşıyan modelleme eğiliminin (öznel-tek tek bireyler düzeyinde ve yapısal- sosyal bilimcinin nesne-model kılma düzeyinde) bir yönüyle sosyal “anlam”ların ortaya çıkmasına imkân verdiği, öte yandan belirli sabitlikler arama ya da “*müphemlikleri idare etme*” çabasının ürünü olarak yorumlanabileceğı düşünölmektedir.

Her iki düzeyde de “gerçek” aynı anda hem simgeselleştirmeye direnen sert, nüfuz edilemez çekirdek hem de kendi içinde hiçbir ontolojik tutarlılığa sahip olmayan saf hayali bir kendilik taşımaktadır.

Lacancı bir okuma ile “gerçek”, “simgesel” düzenden önce gelen ve sonuçta “simgesel”e yakalandığı oranda, onun tarafından yapılanan bir nitelik taşımaktadır. Bu haliyle simgeselleştirme, “*kendinde şey olarak gerçek*”in içeriğini boşaltan, altını oyan bir süreçtir (Zizek 2004: 184).

Lacancı “gerçek”i tanımlayan şey, karşıt hatta çelişkili belirlenimlerin dolaysız örtüşmelerine karşılık gelmektedir (Zizek 2004: 186). Bu anlamıyla çatışkı ve ikili zıtlıkların ağına takılmamış bir perspektifte işlerlik taşıyan ontolojik bir “sosyal gerçeklik” kurgusuna dayanan bir “sosyolojik imgelem”, sosyal kuramsallaştırma metodolojisi aşamasında simgeselleştirme düzeyinde bu “gerçekliğı” tahrip etmekte ve temsiller üzerinden söylemselleştirmektedir.

²³ Rorty(1995)’nin yaklaşımında görölebileceğı gibi...

²⁴ Bourdieu (Wacquant 2003:20)’nun yapısalcı bir yaklaşımla, inşacı bir yaklaşımı birleştiren metodolojisine atıfta bulunmaktadır.

²⁵ Bourdieu’nun yaklaşımında olduğı gibi...

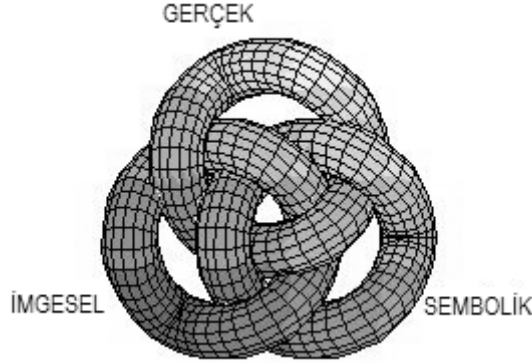
Lacancı perspektiften “gerçek” olarak nesne, son analizde belirli bir sınırdan ibaret olarak yorumlanmaktadır. “Onu sollarabilir, ardımızda bırakabilir, ancak ona ulaşamayız” (Zizek 2004: 187).

Bu haliyle “**gerçeklik**”e, “kendinde şey olarak” ulaşılması hiçbir zaman garanti altına alınamayacak ancak ulaşmak için sürekli çaba gösterilmesi gereken bir nitelik atfedilmiş olmaktadır.

Lacan (Zizek 2004: 186) **imgesel düzeyde** *karşıtlık çiftlerinin* (antinomi ve ikilikler) birbirini tamamladıkları, kendi aralarında uyumlu bir bütünlük oluşturdukları görüşündedir. İmgesel düzeyde karşıtlık çiftlerinin her biri ötekine onda eksik olanı verir-her biri ötekiindeki eksikliği doldurur. Buna karşın **simgesel ilişki**, imgesel ilişkinin tersine, farklılığa dayanmaktadır; uğraklardan her birinin kimliği, karşı uğrakla arasındaki farktan ibarettir. Verili bir unsur ötekiindeki eksikliği doldurmaz, ötekini tanımlamaz, tam tersine ötekiindeki eksikğin yerini alır, ötekinde eksik olanı cisimleştirir.

Bu aynı zamanda simgesel iletişimin de tanımı olabilir: Özneler arasında dolaşan şey, öncelikle bir boşluktur; özneler birbirlerine ortak bir eksikliği iletirler. Örneğin bu perspektifte, kadın erkeğin tamamlayıcısı değildir, erkeğin eksikliğini cisimleştirmektedir (Zizek 2004: 186).

Gerçek karşıt kutupların dolaysız çakışma noktasına karşılık gelmektedir. Her kutup dolaysızca karşıtına geçer; her biri kendi içinde zaten kendi karşıtına karşılık gelmektedir (Zizek 2004: 186).

(Lacan'ın Modelinin Üç Boyutlu Tasviri)(Thwaites 2006)

Müphemliklerin ve ikili karşıtlıkların kendi içlerinde çözümlendiği ancak asla kendisine ulaşamayacak bu “gerçeklik” kavrayışı, sosyolojik bir imgelem düzeyinde bu uzlaşma ve bir aradalıkların farkındalığını yansıtmaya olanağına virtüel olarak sahip olabilmekle birlikte “gerçek”in olduğu haliyle (kendinde şey) kendisine ulaşılmasını sağlayacak simgesel bir alternatif,

sabitlik, kapitone noktası ve kapsayıcı model geliştirilmesi Lacancı bir perspektiften mümkün görünmemektedir.

Simgesel düzeyde müphemlikleri ve ikizdeğerlilikleri gizleyen, çatışkı ve ikili karşıtlıkların ötesine geçebilecek temsili modellerin geliştirilebilmesi, sosyal bilim felsefesi açısından önem taşıdığı kadar, sosyolojik bir imgelem olarak hem öznel-inşacı, hem de nesnel-yapısal boyutlarıyla toplum imgesinin temsil olanaklarının geliştirilebilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Sosyal Bilimsel Bir Kuramsallaştırma Mantiğı Olarak Öznel-Nesnel Birlikteliği ve Anlam-Bağlam İlişkisi

Çatışkı ve ikili zıtlıklar üzerinde temellenmiş kavramlarla çalışılması eğilimi, metodolojik açıdan, Bourdiue (Wacquant 2003: 20)'ya göre “modelden gerçekliğe kayma ve onu tahrip etme tehlikesi” taşımaktadır. Modelin gerçekliği tahrip etme tehlikesine karşın; ki bu tehlike her zaman vardır²⁶; Lacancı anlamda bir yüce nesnesi olarak “sosyal gerçeklik” için öznel-nesnel düzeylerde işletilecek; ve hiçbir zaman bütününe bilgisine ulaşamayacak olan; “düşünümsel geri dönüşlülükler”²⁷den başka geliştirilebilecek bir alternatif bulunmamaktadır.

Bu noktada, Bourdiue (Wacquant 2003:40)'nun “düşünümsel geri dönüşlülükler” konusundaki ısrarlı tutumunun, bilimsel nesnelere farklı biçimlerde inşa etmeye yönelik bir ilke olarak değerlendiriyor olmasından kaynaklandığının hatırlanması önem taşımaktadır.

Çözümlemesi gereken şey, kültürel çalışmalar²⁸ (Cultural Studies) alanının genelinde ve Berger ve Luckmann'ın ifade ettikleri biçimde, sosyal gerçekliğin bizler²⁹ tarafından ve bazı durumlarda da bize rağmen nasıl inşa ve temsil edildiğidir. Bu türden bir çözümleme, özellikle “kültürel çalışmalar” alanında, müziklerin, dergilerin ve televizyon programlarının içinde gömülü durumda bulunan anlamlı temsil pratikleri olarak kültürün çalışılması anlamına gelmektedir. Barker (2000: 8)'a göre, sosyal temsiller ve anlamlar, belirli bir sosyal bağlamda, üretilip, yasallaştırılıp, kullanılıp, anlaşılır kılınmaktadır.

---

²⁶ “Gerçek”lik Lacancı terminolojide hiçbir zaman kendisine ulaşamayacak olan bir “yüce nesnesi”ni içinde barındırır ve gerçeğin her zaman simgeselleştirmeye karşı direnen aşılama katı bir çekirdeği bulunmaktadır.

²⁷ Wacquant(2003: 40)'a göre Bourdiue'nun düşünümsel geri dönüşün gerekliliği konusundaki saplantıya varan ısrarı, bir tür epistemolojik onur duygusunun değil, bilimsel nesnelere farklı biçimlerde inşa etmeye götüren ilkedir.

²⁸ Barker (2008)

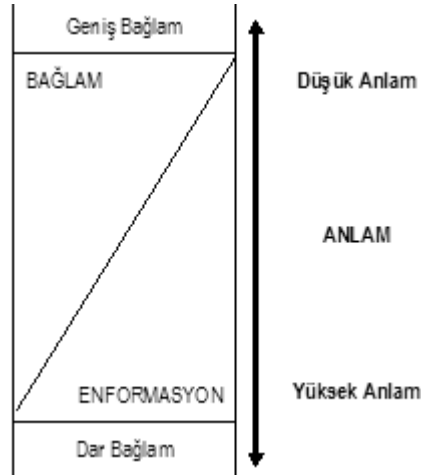
²⁹ Gerçekliğin gündelik inşası...

Sosyal bilimci açısından, sosyo-kültürel gerçeklik olarak isimlendirdiğimiz bu gerçeklik, ontolojik, epistemolojik ve metodolojik sayılılarla, yüzer-gezer toplumsal gösterenleri belirli gösterenler üzerinden sabitlikler yaratarak “yörüngeye” oturtuğumuz ve “anamlı” kılmaya çabaladığımız, bir “gerçek”liktir. Toplumsal olarak inşa edilen, sosyal temsiller ve söylemler üzerinden iletişim ve diyalog süreçlerine dâhil ettiğimiz bu gerçeklik; sonsuz bir diyalojik öznel-arasındalığı ve yıkıp yeniden yapılandırmayı gerektiren tıpsel modelleri/temsil biçimlerini ve sosyolojik kuramsallaştırma türlerini gerektirmektedir.

Anlamı mümkün kılan “sabitleme” noktalarının (ideolojik ve sosyo-politik düzey) ve anlamı mümkün kılan “kodlama”ların çalışılması bu anlamda inşa edilen sosyal gerçekliğin “söylemsellik”inin çalışılması anlamına gelmektedir.

Bağlam-anlam ilişkileri konusunda Hall (1976)’den Kartarı (2001: 54)’nın yaptığı aktarım ve değerlendirmelerin, bu noktada sosyal bilimcinin, sosyal gerçekliği nesnel-yapısal düzeyde modelleme ve kuramsallaştırma çabası açısından yapılabilecek değerlendirmeler açısından da önemli ipuçları sağlayabileceği düşünülmektedir.

Öznel-inşacı düzeyde gerçekliğin toplumsal inşasında “çoklu gerçeklikler”le karşı karşıya olan sosyal bilimci için tek bir kapsayıcı modelde, eyleyicilerin çoklu gerçekliklerinin temsil edilmesi çabası, bağlamın genişlemesi sebebiyle, bilgi (enformasyon) -çoklu gerçekliklerin her birinin tek tek dar kendi bağlamlarındaki (dar bağlam) temsili anlamlarının- kaybına neden olmaktadır. Buna karşın, tek tek “gerçeklik” tasarımlarının bireyler düzeyindeki bağlamına yaklaştıkça, nesnel-yapısal temsilin söz konusu bağlama ilişkin bilgi(enformasyon)-dar bağlamlı temsili anlamları, modelde temsil etme olasılığında artış meydana gelmektedir. Bu nedenle, kapsayıcı modeller kadar, farklı ölçeklerde “bağlama” ilişkin temsil imkanı sağlayan “modeller”in bir arada kullanılmasının, (her modelleme gerçeği tahrip ediyor olmasına karşın) önem taşıdığı düşünülmektedir.

(Hall'e göre Anlam-Bağlam İlişkisi) (Hall 1976'dan akt. Kartarı 2001: 54)

Sosyo-kültürel gerçekliğin, birey, grup, toplum, devlet, sivil toplum, ulus, uluslar arası ilişkiler ve küresel düzeylerde, salt simgesel karşıtlıklar temelinde değil, bütünlüklü modeller çerçevesinde ele alınabilmesi çabası, salt bir imgelem sorunu olmanın ötesinde, alternatif simgesel temsil olanaklarının, toplumsal ve küresel düzeydeki güç ve iktidar ilişkilerini de göz önünde bulunduran bir perspektifte sorunsallaştırılmasını gerektiren bir duyarlılığı ve “düşünümselliği” gerekli kılmaktadır.

Çağdaş sosyal bilimler felsefesi açısından, ikilik ve zıtlıklar temelinde işleyen bir perspektiften kurtulması yolunda Fay tarafından öne sürülen tezler bu noktada anlam kazanmaktadır.

Sosyal Bilimlerde İkilik/Karşıtlık İçeren Kategoriler ve Sosyal Kuramsallaştırma Mantığı Açısından Sosyal Bilimler Felsefesi Alanından Öneriler

Çatışkı ve ikili karşıtlık içeren kavramsal kategorilerin ötesine geçebilecek bir sosyal kuramsallaştırma mantığının, olanaklarının araştırılmasında, Fay (2001: 305)'in sosyal bilimler felsefesi alanındaki çabalarının önemli katkılar sağlayabileceği görülmektedir.

Ona göre,

"...Sosyal bilimler felsefesinde ikici bir düşünme biçimi egemen. Yani sorular, cevap olarak iki şıktan birinin seçilmesini gerektirecek bir biçimde soruluyor ve sonra da bunlardan biri doğru şık olarak savunuluyor... Bizim analizlerimizden çıkarılacak temel derslerden biri,

bu ikinci düşünme biçimini sorgu alanına çekmektir.” (Fay 2001: 305-306).

Fay, bu türden bir sorgulama sürecini örneklediği *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi* başlıklı çalışmasında, aşağıda örnekleyeceğimiz kavram çiftleri ve “adlandırmalar”ın çerçevesinde, çoğu zaman, birbirlerinin alternatifleriymiş gibi sunulan seçeneklerin aslında illa da birbirleri ile zıtlık içermek zorunda olmadıklarını ortaya koyma çabasıdır.

Sosyal bilimler felsefesindeki temel ikicilikler		
Benlik	Vs...	Başkası
Hürecilik	Vs...	Bütüncülük
Bizim kültürümüz	Vs...	Başkasının kültürü
Kimlik/aynılık	Vs...	Farklılık
Aktörlük	Vs...	Toplumsal sistem
Otonomi	Vs...	Gelenek
İçerideki	Vs...	Dışarıdaki
Öz-bilgi	Vs...	Başkalarına dair bilgi
Gözlemci	Vs...	Gözlemlenen
Başkalarını kendi terimlerimizle anlamak	Vs...	Başkalarını onların terimleriyle anlamak
Başkalarını anlamak	Vs...	Başkalarını eleştirmek
Bugün	Vs...	Dün
Anlam/maksat	Vs...	Neden
Görecilik	Vs...	Nesnelcilik
Öznellik	Vs...	Nesnellik
Öykü anlatmak	Vs...	Öykü yaşamak

(Fay 2001: 305)

Fay (2001:306)’e göre, aynı türdenlik taşımayan ve doğrudan net sınıflandırmalara da sokulamayacak bu ikiliklerden, öncelikle karşıt görünen tarafların birbirini gerektirdiği ve birbirlerine dayanıyor oldukları gerçeğini düşünmemize imkan vermiyor olmaları, dolayısıyla da “ikiliğin” her ikisini de benimseme ve bunları "ya o-ya bu" şeklinde değil de "hem o-hem de bu" şeklinde görme seçeneğini devre dışı bırakıyor olmaları sebebiyle kaçınılması gerekmektedir.

Fay (2001: 307), bu ikiliklerin aşılması çabasında, “diyalektik” bir düşünceyi temel alan bir öneride bulunmaktadır. Fay (2001: 307)’in önerdiği diyalektik düşünme biçiminde, *farklılıklar mutlak olarak düşünülmemekte ve dolayısıyla da farklılıklar arasındaki ilişki tam bir karşıtlık ilişkisi içinde konumlandırılmamaktadır*. Bu türden bir diyalektik düşünme biçiminde, birbirleriyle gerçekten çekişen alternatiflerin, birbirinden tamamen "başka"

olmaları sadece bir görüntü olarak kabul edilmektedir. Amaç, birbirleriyle karşılıklı olarak bağlantılı olan bu ikilikler arasındaki farklılıkların nasıl *anlaşılabilceği* ve söz konusu farklılıkların *nasıl aşılabileceği* ile ilgili olarak bir perspektif elde edilmesinin sağlanmasına yöneliktir.

Bu noktada Fay (2001: 37)'in “*aşma*” kavramsallaştırmasına verdiği anlam önem taşımaktadır. Buradaki anlamıyla diyalektik bir “*aşma*”, farklılıkların yok edilmesi anlamında değil, bunların gerginliklerinin, ortak bir çerçevede sürdürülmesi olanaklarının araştırılması anlamına gelmektedir. Bu suretle, başlangıçta ikisinden birini seçmekten başka bir yol bulunmadığını düşündüren alternatiflerin yerine, bunların orjinal karşılıklılık konumlarını takdir eden ve fakat bunların ötesine geçen daha genel bir bakış açısı geliştirebilmesinin olanakları sorunsallaştırılmaktadır.

Fay (2001)'in önerisi Deleuze ve Guattari (Goodchild 2005: 16)'nin, “keşfedici” rizom modelinin içeriğini desteklemektedir.

“Yaşamın (gündelik gerçekliğin), düşüncenin kategorileri önünde, görünür hale getirilmesi değil, düşüncenin yaşamın kategorileri içine sokulmasıdır”

Sosyal analizler ve gündelik toplumsal gerçekliğin sosyal bilimsel nesne-model halinde kuramsallaştırılması noktasında rol oynayan temel ikiliklerden biri, “hürecilik”-“bütüncülük” ikiliği konusunda Fay (201: 307) şu yaklaşımda bulunmaktadır:

“Toplumsal analizlerin temel unsurlarının bireyler olduğunu vurgulayan hürecilik ile buna karşılık temel unsurların toplum ve kültür olduğunu iddia eden bütüncülük, toplumsal çalışmalarda birbirlerinin antitezi gibi görünmekle birlikte bu görüşlerin her ikisi de, sadece tek-tarafli olmakla kalmayıp, yeterli bir yaklaşım geliştirebilmek için birbirlerine muhtaç olan görüşler teşkil etmektedir”

Hürecilik, Fay (2001: 307)'e göre, haklı olarak, toplumların bireylerden oluştuğunu ve her bireyin de eşsiz bir aktör olduğunu vurgulamaktadır. Ancak aynı hürecilik, (bütüncülüğün vurguladığı) bireylerin kendileri olmak için başkalarına muhtaç oldukları gerçeğini göz ardı gözardı etmektedir. Bütüncülük ise, haklı olarak kültür ve toplumun mümkün kılma ve kısıtlama biçimlerine vurgu yapmakta; ancak bu noktada o kadar ileri gitmektedir ki, eylemliliği yok sayarak; kültür ve toplumu, aslında aktif sahiplenme/uyarlanma süreçleri olan kültürlenme ve sosyalleşme süreçleri olarak düşünmek yerine, onların üyelerini tamamen belirleyen şeyler haline getirmektedir.

Başkalarını kendi terimleriyle anlaşılması gerektiğini iddia eden yorumlamacılık ile (başkalarının sosyal bilimlerin terimleriyle anlaşılması

gerektiğini savlayan) anti-yorumlamacılık arasındaki karşıtlık da yine yanlış bir konumlandırılıştan kaynaklanmaktadır. Fay (2001: 308)'e göre, “yorumlama”, maksatlı fenomenlerin açıklanması için gerekli fakat yeterli değildir. Maksatlı olarak tanımlanan fenomenlerin kimliğinin öğrenilmesi, bunların, kendilerini yaşayan icra eden ya da yaratan insanlar için taşıdıkları anlamın ifşasını gerektirmektedir. Fakat bunun yanında, sosyal bilimlerin, bu anlam-yüklü süreç ve sonuçları doğuran koşulları öğrenmesi ve bunu yapabilmek için de üzerinde çalışılan öznelerin bağlamlarının/terimlerinin ötesine geçen nedensel teoriler geliştirmesi de gereklilik taşımaktadır. Sonuç olarak; sosyal bilimler başkalarını hem bu insanların terimleriyle hem de kendi oluşturdukları terimlerle anlamlandırmaya çalışacaklardır.

Yorumlama, “kendi bağlamımızda yorumlamak” ile “kendi bağlamlarında yorumlamak” olmak üzere bir ikilik çerçevesinde konumlandırıldığında yaşanan gerilimin aşılmasına ilişkin olarak Fay (2001: 311) şu öneride bulunmaktadır:

“Yorumlama, zaten varolan bir anlamı kavramaya yönelik sonlu bir girişim olarak değil de belli düzeneklerdeki belli dinleyiciler için daima yeni anlam-potansiyellerinin gerçekleştiği süregelen bir yorumlama sürecinin sadece bir halkası olarak anlaşıldığı zaman, "kendi bağlamlarında yorumlamak" ile "kendi bağlamımızda yorumlamak" arasındaki çelişki çökmektedir”

“Nesnelcilik” ve “Görecelik” arasındaki ikilik konusunda Fay (2001: 311), birbirine karşıtlık içinde konumlandırılan bu kavram çiftlerini aşabilecek, farklı türden bir bilgi modelini mümkün kılan “Doğrulanamazcılık” adını verdiği bir çözüm önerisinde bulunmaktadır.

Doğrulanamazcılık, hem nesnelciliğin hem de göreceliğin içgörülerinin hakkını veren başka bir nesnellik anlayışını -eleştirel öznelerarasındalık- temelinde inşa edilen bir “nesnellik” türüne karşılık gelmektedir (Fay 2001: 311).

Bu türden bir “nesnellik”, kendi içinde olduğu haliyle gerçekliğe³⁰ ulaşma iddiası içermeksizin, “doğrulanamazcılık” ilkeleri çerçevesinde, “özneler-arası bir diyalog süreci” olarak, nesne/model kılma/anlamlandırma kipi olarak inşa edilen bir nesnellik türüdür ki görecelik ile nesnelcilik³¹ arasındaki karşıtlığı besleyen temelleri ortadan kaldırmaktadır.

Fay (2001: 311), “benlik-öteki”, “yorumlama-nesnellik”, “kültür-öteki kültür” gibi ikilikler içinde yer alan kavramsallaştırmaların, “isimler” olarak değil de “filler”, “sabit varlıklar” olarak değil de “süregiden etkinlikler” olarak ele alındıkları takdirde, karşıtlık içinde konumlandıkları

³⁰ Kendinde “şey” olarak...

³¹ Fay (2001: 311)

kavramla olan bir aradalık ve birlikteliklerinin belirgin kazanabileceği düşüncesindedir.

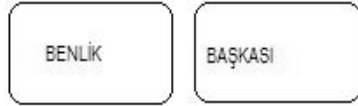
Fay (2001: 312) bu yaklaşımını “etkileşimcilik” olarak adlandırmaktadır. “Etkileşimcilik”, “benlik-başkası”, “bireysel kimlik-kollektif kimlik”, “kültür-öteki kültür”, “gündelik dil-bilim dili”, “yorumsamacılık-nesnelcilik” vb. türden antinomi ve ikiliklerin ötesine geçebilecek bir “imgelemin” geliştirilmesinin temelini oluşturmaktadır.

Gerek sosyal yaşamın gündelik gerçekliğinin sosyo-politik-etik temeldeki “sosyal dayanışmacı” temelleri ve gerekse sosyal bilimsel kuramsallaştırma/modelleme/nesne kılma etkinliğinin, “düşünümsellik” çerçeveleri açısından Fay (2001: 312)’in “etkileşimcilik” adını verdiği bu yaklaşım dikkate değer açılımlar sağlamaktadır.

Temel İkiliklere Yönelik Etkileşimci Perspektif: Simgesel Temsiller İçin “Düşünümsel” Öneriler

Sosyal bilimler felsefesinde ikiciliklerin en kritik olduğu alan, benlik ile başkası arasındaki ilişkiye ve bununla ilintili bir konu olan kimlik ile farklılık arasındaki ilişkiye dair yapılan tartışmalarda belirginlik kazanmaktadır (Fay 2001: 312).

Tekbenciliğin beslediği hürecilik, benlik ile başkası arasındaki ilişkiyi tamamen ayrı şeylerin ilişkisi olarak resmetmektedir. Bu ayrılığın ve karşıt konumlandırmanın, kültürel görecelik ve bütüncülük çerçevesinde, karşıtlığın geliştirilmesi açısından genişletilmesi mümkündür.

(Fay 2001: 312)

(Fay 2001: 312)

“Benlik” ve “Başkası” arasındaki ilişki, “hücreci”, “bütünlükçü” ve “görecelikçi” bir perspektifte karşıtlık içinde konumlandırıldığında, benliğin kendisi, içinde yaşadığı toplum ile kültürel paradigmanın bir fonksiyonu olarak değerlendirildiğinden, “benlik-başkası” ikiliği kültürel olarak farklı dünyalara ait olma karşıtlığı ile pekiştirilmiş olmaktadır.

Ne var ki, Fay (2001:313)’e göre, “tekbencilik”, “hücrecilik”, “bütüncülük” ve “görecilik” yaklaşımlarının hepsi derinden sorunludur. Bunların hepsi de farklılığı abartırken ortaklık ve benzerliği küçümsemekte, grubun gücünü büyütürken, aktörün gücünü küçük göstermekte ve **etkileşim olanaklarını** göz ardı etmektedirler.

Başkalarını anlamak (özellikle de sosyal bilimlerin eleştirel öznelerarası yöntemleri yoluyla anlamak) kendimizi anlamakla derinden ilintilidir. Başkalarını anlayışımızda meydana gelen değişiklikler kendi öz-anlayışımızda değişiklikler yaratarak ve kendi öz-anlayışımızdaki değişiklikler de başkalarına yönelik algımızı değiştirmektedir (Fay 2001: 313).

“Benlik-başkası” ya da “kimlik-başkalık” kategorilerinin her biri, karşılıklı olarak birbirlerini gerektiren, hem epistemolojik hem de ontolojik anlamda aralarında diyalektik bir karşılıklı ilişki barındıran kavramlardır. Epistemolojik olarak bütün anlamalar karşılaştırmalıdır; Başkasını anlamamanın olmadığı bir yerde öz-anlama da yoktur. Kendimizi ve karakteristik özelliklerimizi öğrenebilmemizin tek yolu başkalarıyla etkileşime girmektir (Fay 2001: 314).

“Kimlik” ve “başkalık” arasındaki bu ilişki, sosyal bilimcinin “benlik”i ile üzerinde çalışılan diğer insanların “başkalığı” arasındaki gerilimin aşılması açısından da önem taşımaktadır. “Kimlik” ve “başkalığı” değişmez “sabitlikler” olarak kavrayan bir anlayış, bu anlamda kültürel ve toplumsal farklılıklara duyarlı her türden sosyal kuramsallaştırma çabasının içine işleyecektir.

Fay (2001: 315)’e göre etkileşimci bir perspektiften **sosyal bilimciler**;

- 1.) *Başkalarını anlamaya çalışırken*, bu insanları hem kendi terimleriyle anlamaya çalışmalı hem de inceleme konusu ettikleri insanların kullandıkları terimlerin ötesine geçen kategorilerden faydalanmalıdırlar (Öznel-inşacı ve nesnel-yapısal etkileşimi/bilim dili-gündelik dil etkileşimi)
- 2.) Başkalarını gözlemlemede kullanılan, *katılımlı gözlem ve öteki etnografik tekniklerin, bazı davranış biçimlerine yol açan toplumsal etkileşimler olarak, gözlemlenen insanları bizzat şekillendirdiğini göz önünde bulundurmalıdırlar.* (Öznelerarası özne-öznelerarası nesne etkileşimine dayanan nesne-model kılma ilişkisi)

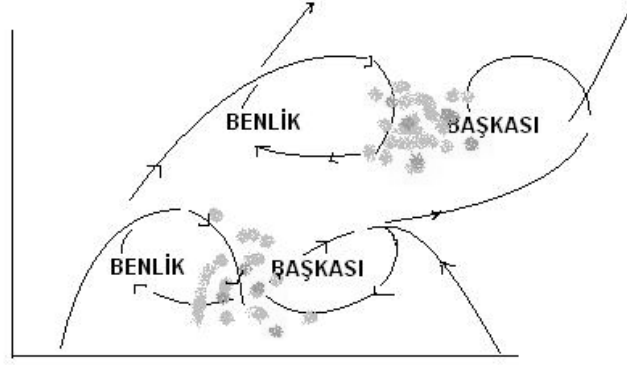
3.) *Yorumlayıcılar olarak sosyal bilimciler, üzerinde çalıştıkları şey çok önceleri olmuş olsa bile bununla fiilen bağlantı kurmaya çalışmalıdırlar (Tarihsel ideal tiplerle, sosyolojik ideal tipleştirme mantığının ilişkilendirilmesi)*

4.) Sosyal bilimciler ile üzerinde çalıştıkları özneler arasındaki ilişkinin yorum bilgisel bir döngü içeren dinamik ve sürekli bir etkileşim ve anlamlandırma süreci olduğu göz önünde bulundurulmalı, başkalarına ilişkin yeni bir anlayışın, *sosyal bilimlerin kavramlarını değiştirdiğini ve bu kavramlarda meydana gelen her değişikliğin de başkalarını yorumlama, biçimlerini değiştirdiğinin farkında olmalıdırlar* (sosyal bilimsel “anlama”nın sonsuz bir hermeneutik daire olarak söylemsel boyutu)

5.) (Kısacası), sosyal bilimler **“düşünümsel”** olmalı, *yani kendilerinin kim ve ne olduklarının, toplumsal analize ne getirdiklerinin, üzerinde çalıştıkları insanlar tarafından nasıl görüldüklerinin, varlıklarının bu insanlarda hangi davranışlara (öz-bilinçlenme dahil) yol açtığının ve dolayısıyla belirli duygu, ilişki ya da etkinlik biçimlerini değiştirdiklerinin, arttırdıklarının ya da azalttıklarının farkında olmalıdırlar.*

Fay (2001: 316)’in sözünü ettiği, özneler-arası eleştirel bir “düşünümsellik”e dayanan ve “doğrulanamazlık” perspektifinde “döngüsel bir yorumlama dairesini” öneren, sosyal kuramsallaştırma mantığı; sosyal bilimciler ile araştırılan insanlar arasında yukarıdaki türden bir “diyalektik” ilişkiye dayanmaktadır.

Benlik, yalıtılmış ve içsel bir öz-yaratım ve öz-yöneltim süreci değil, başkalarıyla girilen ilişkilerin belirleyici olduğu bir etkileşim sürecidir. Benlikler, ancak başkalarıyla olan etkileşimlerde ve başkaları aracılığıyla oluşur. Ve tıpkı bu etkileşimlerin genellikle çatışmalı, belirsiz ya da çoğunlukla anlık olması gibi, benlikler de değişebilen, çok-sesli, müphemliklerle dolu, öz-çatışmalı ve özüne yabancı varlıklardır (Fay 2001: 318).

(Fay 2001: 318).

Bu grafik, benlik ve başkasının özde sürekli diyalojik ve dinamik olan karakterini betimlemeye çalışıyor. Burada benlikler ile başkaları arasındaki etkileşim, onların kimliklerini oluşturan daimi süreçleri şekillendiriyor (Fay 2001: 318).

“Benlik ve Başkası” arasındaki bu diyalektik, etkileşimsel ve süreçsel süreç; ikilikler içeren kavramsallaştırmaların, imgesel düzeyde sahip olduğumuz “hem o hem de diğeri” olma kapasitesini, simgesel düzeyde temsil edebilme çabasının bir örneğini teşkil etmektedir.

Bu noktada, insanların başkalarına nasıl görüldüğünü görmek için aynaya bakmalarının ne denli boş, hatta sahtekarca bir çaba olduğuna işaret eden Bakhtin (Izık 2001: 7)’in, kişilerin ancak başkaları yoluyla kendilerini bir bütün olarak ortaya koyabilecekleri ve öteki tarafından görülebileceklerini bilmenin “benlik”lerini tanımladığı, dolayısıyla da öznenin ancak öznelerarası bir ilişki biçiminde varolabildiği iddiasını hatırlamak yerinde olur. Ona göre;

Hiç kimseye aynada kendimize görüldüğümüz gibi görünemeyiz çünkü aynadaki imge bir başkasına bakmayan, bir başkasının bakışını öngörmek ve yanıtlamak durumunda olmayan bir insanın imgesidir.

Etkileşimcilik, hem insanlık tarihi ve kültürüne yönelik bir bakış açısı hem de çokkültürlü ve kültürlerarası mübadele karşısında belli bir uyum ve tepkiyi tavsiye eden (sosyo)etikdir.

Bir etik olarak etkileşimcilik, bizlerin; *kültürel ve toplumsal farklılıkların ötesinde değil, bu farklılıkların içinde yeni kimlikler* aramaya itmektedir. Etkileşimcilik farklılıkların aşılmasını öngören bir yaklaşım değildir (bu yaklaşıma göre farklılıkların aşılması hiçbir suretle mümkün değildir). Fakat

bu yaklaşımda "öz"ün ya da "saflık"ın korunması da öngörülmemekte, bunun yerine, tarafların sürekli olarak değiştiği dinamik bir karışım tasavvur edilmektedir. Buna göre farklılıkların üstesinden gelinmesi ya da buldukları statik durumun devam ettirilmesi gerekmemektedir; "benlikler" ile "başkaları", "benzerlik" ile "farklılıklar" arasındaki karşılaşmalarda söz konusu olan tercih, bunlardan herhangi birini benimsemek değil, bunlar arasındaki dinamik gerilimi yaşatmaktır (Fay 2001: 320).

Deleuze ve Guattari'ye göre "özgürleşme" toplumsal beklentilerden kurtularak "özgürleşme" değil, toplumsal ilişkilere girerek "özgürleşme" anlamına gelmektedir (Goodchild 2005:15).

Toplumsal ilişkiye girerek "özgürleşme", çokkültürlü bir sosyal bilim felsefesinin temelini oluşturmaktadır ve öznel-arası "eleştirel" bir "karşılıklı öğrenme" sürecine vurguda bulunmaktadır.

"Çokkültürlülük"e vurguda bulunan kimi yaklaşımların aksine, bu türden karşılık öğrenmeye yapılan vurgu, çokkültürlü bir perspektifi salt "farklılığa saygı" ve bu saygıyı da "her kültürün farklı pratiklerinin kabulü" olarak tanımlama eğilimine eleştirel bir mesafede yer almaktadır. Fay (2001: 327)'ye göre, bu şekilde tanımlanan bir farklılık saygısı, karşılıklı aktarımı ve öğrenimi kapsayan ya da yücelten bir şey değildir. Saygı, başkalarını da "kendimiz" ve "biz" olarak kabul ettiğimiz "kişiler" için uyguladığımız entelektüel ve ahlaki standartlara tabi tutmayı gerektirmektedir.

Herkesin, ne kadar yanlış ya da temelsiz olursa olsun, kendi istediğini düşünme hakkına sahip olduğu varsayımıyla ya da daha kötüsü -herkesin illa da yüksek standartlarda düşünme ya da yaşanmasının gerekmediği (ya da zaten herkesin bu standartlara erişemeyeceği) varsayımıyla, başka insanları entelektüel dikkatlilik ve dürüstlük ya da ahlaki düşünce ve duyarlılık standartlarının dışında tutmak, o insanlara saygı duymak değil onları küçümsemektir (Fay 2001: 327).

Sonuç olarak Fay (2001: 328)'e göre, **başkalarını onurlandırmak, yanlış olduklarını düşündüğümüzde onlara meydan okumak ve hakkımızdaki eleştirileri üzerinde düşünmemiz** demektir.

İnsanlık tarihi ve kültürüne bir bakış olarak etkileşimcilik, "benlik" ile "başkası" arasında diyalektik bir ilişki öngörmektedir ve sonul olarak "benlik" ile "başkası"nın sürekli olarak değiştiklerini ve farklı oldukları kadar benzerlikler de taşıdıklarına yönelik bir duyarlılığı vurgulamaktadır (Fay 2001: 319).

Benzer bir temsilin "**kültür**" ve "**kültürlerarası etkileşim**" **dinamikleri** açısından da kullanmak mümkündür. Entegre ve yalıtılmış bir bütün olarak kendi kendisini biçimlendiren ve başkalarının etkilerine karşı

koyan bir "saf kültür" nosyonu Fay (2001: 317)'in de ifade etmekte olduğu gibi tam bir efsanedir. Ona göre bütün kültürler başka kültürlerle karşılaşma deneyiminden doğmaktadır ve bireysel şeyler olarak değil, *"etkileşimli etkinlik alanları"* olarak düşünülmelidir. Toplumsal yaşamı örgütleyen anlam sistemleri, sabit metinler değil, rakip yorum ve anlayışların daimi bir kültürel formasyon sürecinde çekiştiği ateşli tartışmalara benzeyen³² yapılardır (Fay 2001: 317).

Sosyal-Bulanıklığın (Bulutsuluk³³) Bilimi Olarak Sosyal Bilimler (Social Fuzziology)

Antinomi ve ikiliklerin ötesine geçebilecek, "müphemliklerin", "ikiz değerliliklerin" "Sosyo-kültürel gerçeklik" içindeki bir aradalıklarının farkındalığını yansıtabilecek bir "imgelem" in geliştirilebilmesi açısından "kültür" ve "kültürlerarası etkileşim" kavramlarına yönelik bakış açılarının da gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Fuzzy logic (bulanık mantık) günlük yaşantımızda karşılaştığımız belirsizlik içeren olaylara mantıksal değerler atamak için kullanılmaktadır, yani düşüncelerimizdeki kesin doğru ya da yanlışlara değil, arada olma durumlarına ilişkin ihtimallerin değerlendirilebilmesi çabasında önem taşımaktadır.

Çok yönlü rizomatik bir etkileşim dinamiğini temel alan bir model ise "bağlama" göre ihtimallerin hiyerarşisindeki değişimi imgesel olarak ifade edebiliyor olması açısından dikkat çekicidir.

Eriksen (2000: 89)' e göre günümüzde, *kimlikleri*, **"benzerlikler"** üzerine değil, **"farklılıklar"** üzerine inşa etmenin daha önemli hale geldiği; **"kültürel ortaklık"** arayışlarından ziyade **"kültür terörizmi"** (Eriksen 2000: 84) olarak adlandırılabilir bir eğilimin, siyasi yaklaşımlarda yaygınlık kazandığı gözlemlenmektedir.

Fay (2001: 30)'in de ifade etmekte olduğu gibi,

Benlik ile başkaları, biz ile onlar, üyeler ile üye-olmayanlar arasındaki farklılıkları abartmak çok kolaydır. Halbuki aynılık ile farklılık birbirini gerektirir. Bizler, başkalarıyla olan ilişkilerimizin sayesinde biz oluyoruz.

Kültürel sınır kavramsallaştırması, kültürel hak taleplerinin sınırlarıyla da ilişkili bir konudur ve Eriksen (2000: 84)'in de ifade etmiş olduğu gibi, *halklar arasındaki sınırlar*, **digital** (1 ya da 0) değil, *tersine analogtur*, her

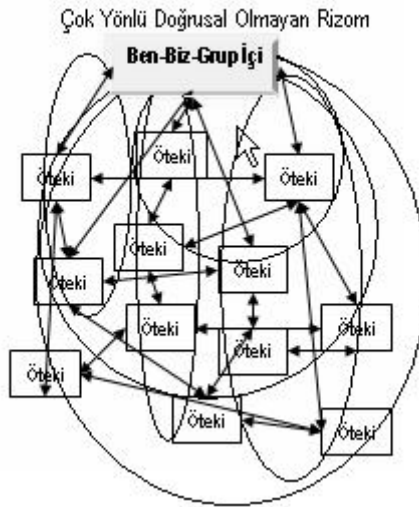
³² Söylemsel yapılardır...

³³ Özönder (2001: 1-2), bulanık mantığın modelinde, kültürler-arası etkileşim ve sınır nosyonunu, "kültür coğrafyaları" temelinde, "bulutsu" olarak adlandırmaktadır.

türden farklı tonu birbirine geçirir, değişik düzeylerdeki üst üste çakışmaların, “gri bölgeler”in, sadakat sorunlarının tümü aynı anda oradadır.

Sınırlar sonuçta, akıp giden zaman içinde, bir insanın neleri sınırlamak istediğiyle ilgili olacaktır, ve Cohen (1999: 134)’in de belirtmiş olduğu gibi sınırlar özünde topluluğun *toplumsal söylem içerisinde ayrıksı anlamlar icat etmelerinden* oluşmaktadır.

Bu her türden farklı tonu, “siyah” ya da “beyaz” değil; “gri”ler, “0” ya da “1” değil; “0-1” arası değerler alabilen algoritmalar; “Var” ya da “Yok” değil; “Varlık” ve “Yokluğun” belli dereceleri, “biz” ya da “öteki” değil; bağlama göre değişen “bizler” üzerinden temsil etmeye yönelik çabaların tümünün temelinde “bulanık mantık” a referansla temsil edilebilecek bir “düşünümsellik” arayışı yer almaktadır.

(Deleuze ve Guattari 1987)³⁴

Özönder (2001: 1)’in de ifade etmekte olduğu gibi, insan düşüncesinin işleminin arkasında, doğruların, bağlantıların ve çıkarsama kurallarının kesin ve formel olmadığı bir bulutsu (bulanık) mantık (fuzzy logic) bulunmaktadır.

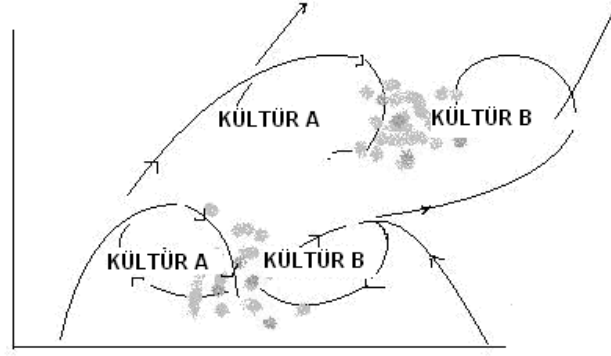
Bu bulanık (bulutsu) mantık, Deleuze ve Guattari (Goodchild 2005: 333)’nin bahsetmiş oldukları, kişilerin “**içinde yaşayabilecekleri için bir düzlem yaratma ihtiyacı**”na ve bağlama göre “biz” ve” öteki”ler arasındaki

³⁴ Deleuze ve Guattari 1987’den “Çok Yönlü Doğrusal Olmayan Rizom” modelinden yararlanılarak geliştirilmiştir

sınırların değişebilirliğine imkan veren, “üçüncü hallerin imkanlarına” ve “hem o, hem diğeri” olma imkanını tanıyan bir mantıktır.

Özönder (2001), *kültürlerin kendi içlerindeki geçişliliklere karşılık gelen*; kır-kent kültür farklılıklarından ağız-lehçe farklılıklarına, tüketim alışkanlıklarındaki farklılıklardan eğitim alanındaki farklılıklara kadar sosyo-kültürel yapıyı meydana getiren bütün kurumlardaki geçişlilikleri; “**dikey bulutsu kültür alanları**” (vertical fuzzy culture areas) olarak adlandırmaktadır. Farklı kültürler arasındaki muğlak (müphemlikler içeren) kültürel temas noktalarında ise Özönder (2001)’e göre kesin ve keskin sınırlar çizilmesi mümkün olmayan, “**yatay bulutsu kültür alanları**” (horizontal fuzzy culture areas) olarak adlandırabileceğimiz bir “etkileşim modeli” örneklenmektedir. Türkçeye yerleşmiş Farsça ya da Arapça kelimeler; Balkan dillerine yerleşmiş Türkçe kelimeler yatay bulutsu kültür alanlarının hemen tespit edilebilen örneklerini teşkil etmektedir.

Bu anlamda aynı sosyo-kültürel yapı içinde, “dikey bulutsu kültür alanları”, iki farklı Sosyo-kültürel yapı arasındaki temas/temaslar açısından ise “yatay bulutsu kültür alanları” olarak adlandırabileceğimiz, geçişlilik, bir arada olma ve “hem o hem de diğeri olma” ları içeren bulanık (bulutsu) sosyal etkileşim dinamiklerinden bahsedilmesi mümkün olmaktadır.

(Fay 2001: 318’den yararlanılmıştır)

“Kültür” konusu çerçevesinde, düzenlilik ve düzensizlikleri/farklılaşma ve benzeşmeleri/ bağlamsal olarak “hem o hem de diğeri” olma/ yatkınlıklarını, imgesel bir düzeyden, simgesele aktarma çabası açısından; *yatay ve dikey bulutsu kültür alanları kavramsallaştırması* oldukça verimli ve ufuk açıcı perspektifler sağlamaktadır.

Öznel-inşacı düzeyde, kolektif kimlik bileşenlerinin kurucu unsurlarının içlerinde barındırdıkları, “biraradalık” ve “ikizdeğerlilikler”de bulanık mantığa dayalı bir model çerçevesinde temsil edilmesi mümkün görünmektedir.

Rizomatik çok yönlü bir etkileşim modeli ve bulanık mantığa dayalı bir “düşünümelliğin konusu” olarak kolektif kimlik bileşenlerinin, sosyo-kültürel gerçeklik içindeki inşa edici unsurlarının tespiti, öncelikle bir tasnif, sınıflandırma ve kategorizasyon sürecine karşılık gelmektedir.

Sınıflandırmak; bölmek ve ayırmak anlamına geldiği kadar, dünyaya bir *yapı atfetmek* anlamına da gelmektedir. Dünyadaki olabilirlikleri manipüle etmek; bazı olayları diğerlerinden daha olası kılmak; olaylar *rasgele değilmiş gibi davranmak* ya da *olayların rasgeleliğini sınırlandırmak*, tamamen yok etmek demektir (Bauman 2003: 10).

Bu anlamda, sosyal gerçeklik içinde, anlamı mümkün kılan, sabitlikler ile sosyal bilimsel anlamda bu sabitlikleri inceleme konusu ederken referans alınan sabitliklerin inşası arasında, gündelik dil ile bilimsel dil kullanımından kaynaklanan, söylemler arası temel bir gerilim söz konusudur. Gündelik sosyal etkileşim süreçleri içindeki bireyler ile bunların toplumsallaşma dinamiklerini inceleyen sosyal bilimciler arasındaki bu ilişkisellik, sosyolojik bir kuramlaştırma mantığı açısından, bu iki ayrı kategorilendirme mantığını karşı karşıya getirmektedir.

Sosyal-kültürel gerçekliğe tamamen nüfuz edilebilmesinin belirli bir yolu yoktur, ancak bu gerçekliğe ilişkin, “gerçeklik” imgesinin neden olabileceği bir dizi travmatik etki söz konusu olabilmektedir. Kültürel olana kesin sınırlar atfetmenin, yarattığı bu travmalardan en belirgin olanı, kolektif kimlikler arasına kesin sınırlar çizilmeye çalışılması suretiyle yaratılan dışlayıcı pratiklerin; stereotiplerin; yaratabileceği sonuçlardır ki tarih bunun örnekleriyle doludur.

Kategorizasyonların, başarısı sosyal bilim metodolojisi açısından, sosyal bilimsel anlamda bir öneme sahip olmaları ya da operasyonel kılınmaya imkan verme yatkınlıkları üzerinden değerlendirilebilmektedir.

Bununla birlikte, kategorizasyonların operasyonel kılınabilir olmaları salt “niceliksel ölçümlere” imkan verme kapasiteleri üzerinden değil (ki ölçüme geldiği düşünülen birimler salt tanım gereği ölçülebilir kılınmış olabilir), “sosyo-kültürel gerçeklikteki”; ikizdeğerlilik ve bir aradalıkları temsil edebilme kapasitesine sahip, diyalektik bir etkileşim ve düşünümün konusu kılınabilir olup olmadıkları açısından da değerlendirilmelidir.

Olayların rasgeleliğini tamamen yok saydığımız bir dünya tasarımında Bauman (2003: 14) “bu dünyanın kendisi, büyük ihtimalle bizim

tanımlamalarımızla kendisini tanıyamazdı”, ifadesi ile, yüzer-gezer gösterenlere yönelik, söylemsel, ideolojik ve paradigmatik perspektiflerce, “düzen” ve “kesin sınırlar” arayışına yönelik bir ilginin neden olabileceği bir çarpıtmaya işaret etmektedir.

Bu anlamda, bir kategorinin, diğer bir kategori ile olan ilişkisi, “Ya o, ya bu” /“0” ya da “1” tercihinin zorlayacak bir mantıkla konumlandırılabilmesi gibi, ikizdeğerlilikler ve müphemlikler barındıracak, süreçsel-etkileşimsel-diyalojik ve çok-değerlilik içeren, bulanık bir mantıkla da konumlandırılabilme/temsil edilebilme imkânına sahip görünmektedir.

Sorun, imgesel düzeyde, eş zamanlı olarak “bir aradalık” ve “ikizdeğerlilikler” içerecek bir “gerçeklik” tasarımına yönelik bir duyarlılığın/yatkınlığın, sembolik açıdan temsil olanaklarının ne ölçüde geliştirilmiş/geliştirilebilir olduğudur.

Bu anlamda, bağlamsal bir *rizomatik etkileşimi* temel alan ve *bulanık/bulutsu (fuzzy) bir mantığın* yaratıcı “kararsızlık” potansiyelinin, belirli bir kimlik entegrasyonunun diğer kimliklerle çelişkili olup olmadığı noktasındaki bir analizin ötesine geçebilecek, virtüel bir aradalık ve yan yanlıkları, belirsizlik ve müphemlikleriyle değerlendirme fırsatı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Deleuze ve Guattari ye göre,

Bir rizomun başlangıcı ya da sonu yoktur; her zaman ortadadır, şeylerin arasındadır, ara-oluştur, intermezzodur... rizomun dokusu ‘ve ve ve’ bağlacıdır’ (Kaya 2001).

Sosyo-kültürel gerçekliğin zaman-mekan koordinatları içinde, bir kimlik entegrasyonunun, bileşenlerinin, bir kapitone noktası (unsurları için referans teşkil edebilecek bir “yama”) ya da hegemonik bir söylem yüzeyi oluşturma ihtimali, söz konusu kimlik entegrasyonunun bağlamsal olarak sahip olduğu tarihsel, kültürel, sosyal, ekonomik ve politik örüntülerle yakından ilişkilidir.

Bu imge tam da özgürlüğün toplumsalın içinden kurulduğu, toplumsal senaryolar bütününün göz ardı edilmeksizin, yeni eklemeler ve üst kodlamalarla, dönüştürüldüğü dinamik, çok parçalı ve bulanık bir modele karşılık gelmektedir.

Rizomatik bu modelde, kimlik bileşenlerinin dayanıyor oldukları hangi unsurlar arasında öncelik-sonralık ilişkisi ve hiyerarşik tabakalar yaratacağı konusu, “bağlam”ın etkisi altındadır.

Kendi gündelik gerçekliklerinin inşasında bireyler, bireysel kimlik entegrasyonlarını, salt adlandırmalardan kaynaklanan dışarıda bırakma ve dahil

etme süreçlerinin ötesine geçen bir performansla “idare etmekte”, yeni ekleme ve kodlamalarla, “bağlam” a uygun bir söylem içinde yeniden ve yeniden organize etmektedirler.

İkilikler ve ilişki içinde buldukları diğer unsurlar bu türden bir etkileşim modeli içinde, kolektif eylemi mümkün kılacak bir sosyal etkileşim zeminini mümkün kılmakta ve öznel düzeyde “isimler” bağlamında düşünüldüğünde birbiri ile zıtlıklar içeren fakat “süreçsel” düşünüldüğünde (ya da *Zizek³⁵’e göre yamuk bir bakış açısı ile bakıldığında*) geçişlilik ve bir aradalıkları fark etmemize imkan veren bir perspektif sağlamaktadır.

Müphem Kategoriler Olarak Kolektif Kimlikler

Jenkins (2000: 8)’e göre kategorizasyonların sağladığı, “indirgemecilik”, kalıp yargıların (stereotip), kimlikleşme süreçleri açısından “niçin” bu denli önemli olduğunu da gözler önüne sermektedir.

Bununla beraber, kolektif kimlikler açısından, stereotiplerin işleyiş dinamikleri, genellikle düzen ve sistem arayışı içinde olan sosyal bilim anlayışları tarafından yansıtılamamaktadır.

Bireysel kimlik entegrasyonlarının bileşenlerinin kategorilendirilmesi, entegrasyonun kurucu unsurları arasındaki sınırların çizilmesi noktasında, dikotomik kavramsallaştırmalara dayanan kesin sınır arayışları ile üçüncü hale imkân tanıyan müphemlikleri dikkate alan perspektiflerin yaklaşımları arasında önemli bir farklılaşma söz konusudur.

Bireysel kimliğin inşa şebekesi bir örümceğin dokuduğu ağ tasviri altında betimlenecek olursa, Mumby (2004/05: 125)’nin de ifade etmekte olduğu gibi, sadece karmaşık şekilde inşa edilmiş olan güzel bir doğa ürünü değil, aynı zamanda bir mücadele alanı olarak düşünülmelidir .

Benzer şekilde kültür sadece karmaşık bir şekilde dalgalanan bir anlamlar örüntüsü değil, aynı zamanda bu anlamların oluşturulması, birbirine eklenmesi ve bütünlüğe kavuşturulması için toplumsal gruplar arasındaki mücadeleleri ve çatışmaları içeren etkileşim alanları olarak değerlendirilmelidir.

Bundan böyle bir ağın çözümlenmesi sadece onun nasıl inşa edildiği ile değil aynı zamanda bu belirli inşaların kimlerin çıkarına hizmet ettiğiyle de ilgilenilmesini gerektirmektedir

Bu ilginin temel belirleyicileri iletişim, kültür ve anlam arasındaki ilişkiler üzerinde inşa edilmektedir ve iletişim/söylem sadece düşüncelerin, inançların, değerlerin bir kültür içinde yayıldığı araç değil, aynı zamanda bir

---

³⁵ Zizek (2005)

toplumsal aktörün kültür ve anlam sisteminin kurucudur. Söylem sistemleri aynı zamanda kendi içlerinde temsil edilen kültürel anlam sistemleri yoluyla, var olan egemenlik ilişkilerinin yeniden üretilmesinin de mümkün kılınabilmesine imkan sağlamakta, egemenlik ilişkileri, söylem sistemleri içinde temsil edilen kültürel anlam sistemleri yoluyla yeniden üretilmektedir (Mumby 2004/05: 125)

Kolektif kimlikler, kimlik örüntüleri sistemleri olarak, birbirine karşıtlık sergileyen kategorizasyonlar içeriyor görünmekle beraber, birbirini dışlayan bu kategorizasyonların taşıdıkları belirsizlik (ambiguity) ve müphemlik (kararsızlık) (ambivalence)lerin, bu kolektif kimliklerin taşıyıcısı durumunda olan bireyler tarafından, **bağlama göre**, idare edildiği dinamik bir süreç söz konusudur.

Kolektif kimlikler entegrasyonlarının temel eksenlerini oluşturan “biz-ötekiler” ayrımı; belirli bir bağlamda ve sosyo-kültürel konjonktürel zaman-mekan koordinatlarındaki etkiler karşısında, sınırlarını başka bir bağlamda öteki olanları da içine alabilecek şekilde genişletebilmekte iken, kimi durumlarda ise belirli bağlamda “biz” olanı ayırarak, “biz” içinden “ötekiler” yaratabilecek dinamikler barındırmaktadır.

Kimliğin oluşum süreci, bu anlamda benzerlik ve benzemezliklerden hareket edilmesi suretiyle, söz konusu kimliğe ilişkin özelliklerin ve niteliklerin saptanmasına yönelik, **dinamik** bir tasnif/bir sınıflandırma işlemi haline gelmektedir (Ergun 2000: 11).

Bu noktada kimlik kavramı; bizlerle, ötekiler arasındaki benzerlik ve farklılıkların sınırlarını çizen, hem sosyal hem de bireysel boyutlara sahip olan bir kültürel referans ve temsil biçimi ile ilgili bir konu haline gelmektedir (Barker 2000: 166).

Kimlik kavramına yönelik bakış açılarının iki temel model üzerinde ayrıştırmak mümkündür; kimlik kavramının belirli, sabitlikler içeren, keşfedilen bir niteliğe sahip olduğunu ileri süren “özcü” modeller ve belirli bir zaman ve mekana özgü olarak, bütünüyle kültürel olarak şekillendiğini ileri süren karşı-özcü modeller.

Karşı-özcü modellere göre, kimliğin formları, belirli sosyal ve kültürel koşullara bağlıdır ve değişebilir (plastic) nitelik taşımaktadır. Bu modellerde kullanılan kavramlar, dilin, keşfe değil, yaratmaya yönelik bir doğası bulunduğunu kabul ettiklerinden, evrensel ya da özsel niteliklere sahipmişler gibi ele alınmazlar. Kimlik bir nesne değildir ve ancak dil içinde tanımlanabilir. Kimlikler, bu anlamda, zamana, mekana ve kullanıldıkları bağlamlara göre anlam içerikleri değişikliğe uğrayabilen, söylemsel inşalardır (Barker 2000:1666).

Bir tasnif ve sınıflama işlemi olarak, kimlikleşme dinamikleri öncelikli olarak birey ve ötekiler düzleminden, grup içi ve grup dışı dinamiklere doğru genişlemektedir. Sosyal kimlikleşme süreci, bu süreçlerin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu vurgulamalara bağlı olarak, kimlikleşme süreçleri açısından iki ideal tipisel modelden bahsedilmesi mümkündür; *kişisel ya da grup kimlikleşmesi* (içsel yönelimli) ve *ötekilerin kategorilendirmeleri* (dışsal yönelimli) (Jenkins 2000:8).

Kolektivitelerin, sosyal olarak inşa edilebileceği iki ayrı analitik yol olarak: **grup içi özdeşimler** ve **dışsal sosyal kategoriler** (Jenkins, 1996: 80–89), sosyal etkileşim süreçlerine katılan her düzeydeki aktör için iki ayrı moment üzerinden işlerlik kazanmaktadır.

Kimliklenme açısından insanların bizim hakkımızda ne düşündükleri, bizim kendimiz hakkında düşündüklerimizden daha az önemli değildir. Sosyal kimlik asla tek yönlü değildir. Bireyler, karşılıklı etkileşim düzeni içinde, nasıl fark edilecekleri konusunda belirli bir ölçüde kontrol sahibidirler, ancak diğerleri tarafından yapılan (dışsal) kategorizasyonlar daima tartışmalıdır. Bizler, bireysel olarak, benlik imajı ve kamusal imaj arasındaki içsel-dışsal olan momentlerin diyalektiği içerisinde, kendi kimliğimizi tanımlarız fakat aynı zamanda da bizim dışımızdakileri tanımlar ve onlar tarafından da tanımlanırız (Jenkins 2000: 8).

LaPierre'ye göre “kollektif kimlik” grubun, ortak bir geçmiş, anımsama, anma töreni, yorumlama ve yeniden yorumlama yollarıyla kendisini tanıdığı kollektif bir bellekle ilişkilidir. LaPierre, grupların zaman içinde farklı hale gelmelerine karşın aynı kaldıklarında ısrar etmelerinin bir paradoks içerdiğini ileri sürmekte ve ister bireysel isterse kollektif olsun, belleğin bu noktadaki seçiciliğine işaret etmektedir (Schlesinger 1994: 260).

Tarihin seçmeci yorumunda bu noktada “entelektüeller”e hayati bir rol atfedilmektedir. Kitle toplumlarında ya da kültür endüstrilerinde bu rolün, semboller üreten dolaşıma sokan ve meşruluk temellerini inşa eden aktörleri olarak “sembolik elitler”in etkileri çerçevesinde düşünülmesi, “entelektüel” kavramının çok anlamlılığını daha geniş bir kategoriye atıfla bir nebze daha anlaşılır kılmaktadır.

Dijk (1994)'ın “sembolik elitleri;” bu türden bir seçmeci tutumun bu anlamda kaynağını oluşturmaktadır ve bu elitler; siyasal, kültürel, edebi ve bilimsel ürünler ortaya koyan, televizyon, radyo programları yapan, okuyan, ders veren, küresel ekonominin çeşitli düzeylerinde; araştırma-geliştirme, üretim, pazarlama, finans; faaliyet gösteren ve özellikle de siyaset kurumunun içinde yer alan toplumsal aktörlerden oluşmaktadır.

Bu durum, topluma ilişkin bir disiplin olarak sosyolojik girişimin ya da sosyal dünyayı anlama çabalarının, öncelikli olarak bu farklı söylemler aracılığı birbirine eklenen kimliğin kurucu unsurlarına dayalı kategorilerinin anlaşılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Kategorilerin anlaşılması çabası ise, onların oluşturuluş tarzlarının ve işlerlik taşıdıkları süreçlerin, kısacası toplumsal “bağlam”ı göz önünde bulunduran perspektiflerin geliştirilmesini gerekli kılar.

Sosyo-ekonomik-kültürel-tarihsel ve politik bağlamı göz önünde bulundurarak geliştirilen “anamlı kategoriler”; katılımcı sosyo-politik iletişimsel “ağlar”ın oluşturulabilmesi için gerekli iken; “bağlamdan” kopuk kategorilendirmeler, herhangi bir toplum için “yabancılaşma” ve “iletişim kopukluğu”nu da beraberinde getirebilmektedir. Böylesi bir durumda ise daha önce sözünü etmiş olduğumuz, virtüel bir yatkinlik olarak, “askıya alınmış” söylem alanlarının kodlamaları, bireylerin kimlik bileşenlerinin kurucu bir unsuru olarak bir kenarda bekleyebilmekte ve bu kolektif kimlik entegrasyonları kimi zaman anti-hümanist, totaliter, ya da dogmatik bir karakter dahi taşıyabilmektedir.

Aktörlerin, bağlama yönelik olarak gösterdikleri becerikli performansın, kolektif kimlik tasarımları içinde, katı, kesin sınırla ayrılmış bir perspektifte ele alınmasının yaratabileceği, toplumsal ve kültürel sonuçlar, epistemolojik, ontolojik ve metodolojik sayıtlara bağlı olduğu kadar, bu sayıtları sorgulamayı gerekli kılan bir “düşünümsellik”in de konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlamda, toplumsal yaşamın öznelerarası kurallarını oluşturan **anlam çerçeveleri olarak söylem** kavramsallaştırması (Laclau&Mouffe)³⁶ ve simgesel üretimler olarak **kültürel olanın çok anlamlılığını** (ikiz değerliliği) temel alan ve tam da bu çok anlamlılık nedeniyle toplumsal olanın bir aradallığının sağlanabiliyor olduğu (Bayart 1999: 204) yolundaki düşünceler, sosyo-kültürel alanın müphemliklerinin ele alınabilmesi açısından önemli açılımlar sağlamaktadır.

Mikro sosyal süreçler içinde aktörlerin, post yapısalcı ve yapısalcı bir yaklaşımı birleştiren bir perspektiften, “dışlama” ve “dahil etme” mekanizmalarının **antagonistik** birlikteliğine dayanan, bir kimlik edinme sürecine sahip oldukları vurgusu (Hawart 2000), Jenkins(2000) ‘in grup içi özdeşimler kadar grup dışı tanımsal kategorilere de dayanan aidiyet momentlerine yaptığı vurgu ile bir arada düşünüldüğünde, “dışlama” ve “dahil etme”, “biz” ve “ötekiler” ayrımının dayandığı antagonizmanın kitle toplumlarındaki, zaman-mekan kenetlenmesi olgusu (ulus-devletler kadar,

---

³⁶ Howarth 2000.

küresel alan için de geçerlidir) çerçevesinde ön plana çıkan, mekandan bağımsız sembol, kavram ve kategorileri dolaşıma sokabilme becerisini elinde bulunduran iktidarların (siyasal ve ekonomik olduğu kadar sembolik) etkisine ne denli açık olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Fairclough (Titscher ve Diğerleri 2000: 149)'a göre, dil kullanımı daima eş zamanlı olarak; sosyal kimliklerin, sosyal ilişkilerin ve bilgi-inanç sistemlerinin inşasını içermektedir. Buna göre, dilin düşünce formlarına yönelik fonksiyonu, bilgi sistemlerinin oluşmasında etkili olurken, aynı zamanda dil kullanımının özneler-arasındalık taşıyan doğası, özneli, kimlikleri ya da bunlar arasındaki ilişkilerin yaratılmasına katkıda bulunmaktadır.

Fairclough, bunlara ek olarak, kimliklerin, ilişkilerin ve bilginin, her ne kadar, birinin diğerleri üzerinde üstünlük kurmuş olma ihtimali olabilmesine karşın, daima eşzamanlılık içinde verili olduğu, görüşünü ileri sürmektedir. Kimliklerin, ilişkilerin ve bilginin, rutin (conventional) anlamda inşası, Fairclough'a göre, bu fenomenlerin (görüngülerin) dil içerisinde yeniden üretilmeleri anlamına gelmektedir (Titscher ve Diğerleri 2000: 149).

Bireysel “kişilik” oluşumunun, öznel düzeyde bir “*kimlikler entegrasyonu*” olarak, sosyo-kültürel yapıda yer alan “*kimlik örüntüleri entegrasyonları*”nın” bir tasnifi olarak *kolektif aidiyet biçimleri* (din, ulus, etnisite, sınıf, toplumsal cinsiyet)nden ayrıştırılabilmesi mümkün görünmemektedir.

Bununla birlikte bu aidiyet biçimlerinin sınırlarının ve işleyiş dinamiklerinin, aynı gerçeklik içindeki unsurlara dayanıyor olmalarına karşın söylemsel düzeyde birbirlerine karşıtlıklar oluşturacak bir şekilde kodlanıp kodlanmadıkları; bu kodlamaların üçüncü hallere imkân tanıyan, müphemlikleri ve geçişlilikleri onaylayan bir çerçevede ele alınıp alınmadıkları önem kazanmaktadır.

ÜST KİMLİK ENTEGRASYONU SÖYLEM YÜZEYLERİ Dışsal Aidiyet Biçimlerini İnşa Eden Kategorilerin Makro Kaynakları	KÜRE		
	MEDENİYET		
	ULUSLAR ARASI DÜZEY		
	ULUS		
	TOPLUM		
	KİTLE		
GRUP			
ÜST KİMLİK ENTEGRASYONLARI DÜZEYİ Örüntüleşmiş Kimlikler Entegrasyonlarının Kodlarını Kendi Söylem Yüzeyine Eklemlen/Eklemlenmesi Beklenen; Bulanık Mantığa ve Bağlamsal Rizom Modeline Dayalı Modeller Kuran ve Müphemlikleri İdare Eden/Etmesi Beklenen (Grounded Düzey)			
ÖRÜNTÜLEŞMİŞ KİMLİK ENTEGRASYONU ÇERÇEVELERİ: Tarihsel, Kültürel, Dilsel, Dinsel, Etnik, Coğrafi, Bölgesel, Kıtasal, Politik Unsurlar			
Kimlik A Örüntüsü	Kimlik B Örüntüsü	Kimlik C Örüntüsü	Kimlik... Örüntüsü
UNSURLAR			
TOPLUMSALLAŞMA TÜRLERİ Kimliğin Kurucu Unsurlarının Yer Aldığı Sosyal Etkileşim Bağlamı GRUP İÇİ VE GRUP DIŞI KATEGORİLENDİRMELER GERÇEKLİĞİN SOSYAL ve SÖYLEMLERE DAYALI İNŞASINDA SOSYALİZASYONUN ÖNEMİ			
UNSURLAR			
Kimlik A	Kimlik B	Kimlik C	Kimlik...
BİREYSEL KİMLİK ENTEGRASYONU DÜZEYİ Örüntüleşmiş Kimlikler Entegrasyonlarının Kodlarını Kendi Söylem Yüzeyine Eklemlen/Eklemlenmesi Beklenen; Bulanık Mantığa ve Bağlamsal Rizom Modeline Dayalı Modeller Kuran ve Müphemlikleri İdare Eden/Etmesi Beklenen (Grounded Düzey)			
Birey KİŞİ			

Bu anlamda, sosyo-kültürel gerçekliğin, söylemsel olarak inşa edilen bir gerçeklik olarak, söz konusu kategorizasyonların “tanımlama iktidarı”na yönelik sürüp gitmekte olan söylemsel bir güç ve hegemonya mücadelesine sahne olması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu güç ve iktidar mücadelesinin, bir ve yalnızca bir iktidarın olduğu birleşik bir gövde olarak değil, kendi özgüllüklerini koruyan farklı iktidarların yan yana gelmesi, bağlanması, eşgüdümü ve aynı zamanda hiyerarşisi olarak düşünülmesi, kolektif kimlik aidiyetlerinin etkilerinin bağlamsal olarak, bireysel kişilikler üzerindeki hiyerarşik konumlanışlarındaki rizomatik değişimin de kaynağını oluşturmaktadır.

Toplum bir bakıma, bir söylemler hiyerarşisidir ve eğer varolan bir hiyerarşi söz konusu ise bu durum doğrudan söylemlerin inşa etmiş olduğu bir hiyerarşiden kaynaklanmaktadır. Söylem ile söylemin ilintili olduğu sosyo-ekonomik, kültürel, siyasal koşulların tam bir neden sonuç ilişkisi içinde olduklarından söz edilmesi mümkün değildir. Söylemin analizi için, bağlamsal olarak farklı zaman ve mekan koordinatlarındaki söylemsel yapıların hiyerarşik konumlarının belirlenip, hangi durumlarda diğer söylem alanlarına eklenildiği hangi durumlarda ise kendi kodları çerçevesinde söylem evrenindeki bileşen, unsur ve entegrasyonları bütünlüklü bir şekilde kendisine dahil ettiğinin belirlenebilmesi gerekmektedir.

Ancak bu koşullara ilişkin belirlemeler/değerlendirmeler, varolan “çarpıtma” ya da “anlamlandırma” kalıplarına ilişkin bir referans noktası teşkil edecek bir hermeneutik düşünömsellik teşkil etmelerinin ötesinde mutlaklık taşımayan, yorumsal çerçeveler elde edilmesine yöneliktir.

Söylem kalıpları ile sosyal temsiller arasındaki geçişlilikler, bir sosyal temsilin, gündelik yaşamlarında bireyler tarafından birlikte inşa edilen, topluluğa ait bir fenomen olduğunu göstermektedir. Belirli bir zaman ve mekanda failleri için doğru kabul edilen bir sosyal gerçekliğin, özneler-arası bir temelde inşa ediliyor olduğu anlamına gelen bu süreç, aynı zamanda, söz konusu söylemsel etkileşimlerden hareketle faillerin, “kelimelerin”, ve “kavramların” anlamlarını da yeniden kuruyor olduklarına ilişkin bir varsayım içermektedir.

Eş merkezliliğin, ideolojik, kültürel ve siyasal bağlama göre hiyerarşilerinin değişebileceği bu türden bir geçişlilik ve eklemlenme mantığı, Diken (1997: 75)’in de ifade etmiş olduğu gibi hem sistemliliğe (nesnel boyut) ve istikrara hem de kaosa ve heterojenliğe odaklanan perspektiflere yaklaşmayı gerektirmektedir.

Ancak, bu durum yine de sistematik teorilere karşı post-modernist ya da dekonstruktivist bir bakışı ve post-modernizmin toplumsal analizde vurguyu tek yanlı olarak heterojenliğe ve kaosa yapan türlerine karşı da post-postmodernist

ya da post-dekonstrüktivist bir tavır almayı da dışlamamak zorundadır. Eklektik bir bütüncül kuram arayışındansa, “bağlamı” ve bağlama yönelik olarak farklı yaklaşımların perspektiflerinin “diyolojik” bir düşünömselliğinin konusu kılınmasının bu noktada “ufuk açıcı” perspektifler sağlayabileceği düşünölmektedir.

Müphemlik İdaresi Bakımından Yatkinlıklar İçeren “Kişilik” (Kimlikler Entegrasyonu) Modelleri

Rorty (1995)’in, “sahip oldukları -söz dağarları-nın kendilerini ne ölçüde kısıtladığının farkında olan “ironist”leri; olumsal bir dünyada kim olmak istediğine ve hangi kolektife ait olmak istediğine kendilerinin karar verdikleri “becerikli bir performans”ın sergileyicileridir. Rorty’nin ortaya koyduğu bu kişilik, “özcülük karşıtı” bir perspektiften, bireysel özerklik düşüncesinin de güçlü bir şekilde onaylanması anlamına gelmektedir (Wagner 1996: 32).

“Ironist” kişilerden oluşan bir toplumsal dayanışma imkanı (Rorty 1995), toplumsal inşa etme biçimleri açısından, “genel” değil “anlatılar” kuran (diyalojik) ve etkileşimsel bir ahlaklılığı benimsedikleri bir durumda gerçekleştirilebilecek türden bir olasılık içermektedir.

Bireyin “özerkliği” düşüncesi tek bir bireye gönderme yapıyormuş gibi kabul edildiği sürece oldukça sorunsuz görünmektedir. Bu durumda modernlik (aydınlanma) özne tekinin kendini gerçekleştirme imkanını (fırsatını ve yeteneğini) ifade eder. Oysa, tözsel bir amaca ve öbür insan varlıklarla girilen toplumsal ilişkilere gönderme yapılmaksızın, bireysel kendi kendini gerçekleştirmeden söz etmenin anlamlı olacağını savunmaya istekli pek az düşünür bulunmaktadır (Wagner 1996: 31).

Deleuze ve Guattari³⁷’nin “kolektif dayanışma” imkânını reddediyor olması bakımından post-modern düşüncelere mesafeli tutumları da bu türden bir kaygıdan kaynaklanmaktadır.

Gloria Anzaldua’nın mestizaje [melez] bilinç kavramı bu noktada müphemlikleri idare kapasitesi içeren bir “kişilik”e ilişkin “bilinçlilik” durumunu tasvir etmektedir. Anzaldua’nın tabiriyle, “melez bilinç” sınırlarda - yani farklı kültürlerden insanların ister istemez içiçe yaşadığı, birbirlerine karıştığı ve melezleştiği- yaşayan insanlara özgü bir şeydir (Fay 2001: 326).

Bu bilinç, çelişkiye ve belirsizliğe karşı bir hoşgörü geliştirmek zorunda kalmaktadır ve Meksika kültüründe Hintli ya da Anglo kültürünün perspektifine sahip bir Meksikalı olmayı öğrenmektedir. Kültürlerle oynamayı öğrenen, bu kişi; çoğul bir kişiliğe sahip ve çoğulcu bir biçimde yaşayan; yaşamında iyi,

³⁷ Bkz. Goodchild (2005: 15)

kötü ya da çirkin hiçbir şey bir kenara atmak zorunda kalmayan bir kişiliktir. O sadece çelişkileriyle yaşamaya devam etmekle kalmayan, müphemlikleri bir etkileşim bağlamı olarak, birbirinin karşıtı olan düşünce ve varolma biçimlerinin muhatap alındığı, uyarlandığı ve tartışıldığı ve bu arada da hem bu düşünce ve varolma biçimlerinin ve hem de bunları uyarlayanların dönüştüğü daimi bir kültürel müzakere sürecinin içine yerleştirmektedir (Fay 2001: 325).

Gerçekliğin toplumsal inşasında, öznel-inşacı düzeyde, “müphemlikleri idare etme” kapasitesine sahip bu örneklerin, Bourdieu’nun sosyal kuramsallaştırma mantığı açısından epistemolojik açıdan öncelik verdiği sosyal bilimci tipolojisi oluşturmaktadır.

Gündelik gerçeklik içinde sözü edilen “kişilikler” bulunmuyor olsalar dahi, bu sosyal gerçekliği araştırma konusu eden sosyal bilimler için, sosyal bilimcilerin sahip olmaları gereken, bir “düşünümsellik” arayışı vazgeçilmezlik taşımaktadır.

“Düşünülebilir olanı sınırlayan ve düşünüleni önceden belirleyen, düşünülmemiş düşünce kategorilerinin” sistematik bir biçimde araştırılmasını gerektiren (Wacquant 2003: 38), bu türden bir “düşünümsellik arayışı, sonuçta sosyal bilimsel çabanın doğrudan doğruya kendisinin sorunsal kılındığı bir çabaya karşılık gelmektedir.

Son Söz

Sosyal bilimsel kuramsallaştırma düzeyi, temsiliyet düzeyi açısından tek tek gerçeklik tasarımlarının kısmi bakış açılarının ötesine geçmeyi çabalayan, bu nedenle de -epistemolojik açıdan öncelik taşıyan- nesnel kopuşun gerçekleştiği düzeydir.

“Kendinde şey” olarak hiçbir zaman bütününe ulaşıldığı iddiası öne sürülemeyecek bir gerçeklik olarak **sosyal gerçeklik**, çifte hermeneutik bir yorumlama içeren süreçler sonucunda temsil imkânlarının araştırıldığı, özneler-arası ve diyalojik bir “söylem alanının” konusu haline gelmektedir.

Bu gerçeklik aynı zamanda, dile ve dilin kullanımına bağlı hegemonya ve güç ilişkileri çerçevesinde yüzer-gezer gösterenlerin, belirli gösterenler etrafında yörungeye oturtularak, “anlamli sosyal temsiller” haline getirilmesinin de mücadele alanında tespit edilmeye çalışılan bir gerçekliktir.

Bu yönüyle, söylemler-arası mücadele alanı olarak sosyal gerçeklik, ikiliklerin, kategorilendirmelerin ve antimomiler üzerinden, simgesel açıdan temsil edilmeye imkan vermeyen, ikizdeğerliliklerin, biraradalıkların ve üçüncü hallerin imkanına olanak tanıyan bir toplumsal praksis içerisinde üretilmekte ve sürdürülmektedir.

Bireyler, bu gerçeklik içinde, kuramsal açıdan çatışkılı görünen, kolektif aidiyet biçimlerini (din, ulus, etnisite, sınıf, toplumsal cinsiyet), öznel düzeyde becerikli bir performansla bağlama göre, yeniden ve yeniden entegre ederek, birbiri üzerine eklenen yeni kodlamalar ve eklemelerle, süreçsel bir kimlikler entegrasyonu olarak, “bireysel kişilik”lerini geliştirmektedirler.

Sosyal gerçeklik içindeki kimliklerin kurucu unsuru olarak değerlendirilen, sosyal örüntülerin belirli bir kimlik entegrasyonuna bağlanması süreci, bir inşa ve yeniden inşa sürecidir.

Belli bir bağlamda, kültürler-arası karşılaşmalarda, *yatay bulutsu kültür alanlarının* sınırları içinde-ki bu sınırlar müphemlik, biraradalık, geçişlilikleri ve üçüncü hallerin olma imkanlarını da barındırmaktadır- “ulusal kimlik” ya da “din” kodlamasının diğer kolektif aidiyet biçimlerini “üst kodlayarak” kendisine eklememesi ihtimali yüksek olmasına karşın, aynı sosyo-kültürel yapı içerisinde bağlama göre, *dikey bulutsu kültür alanları* çerçevesinde, her bir alanın kendi bağlamsal özellikleri içinde yer alan bireyler tarafından kolektif aidiyet biçimlerinin kişilik düzeyindeki tasniflerinde sürekli bir dönüşüm ve yeniden tasnif süreçlerini içerebilmektedir.

Bu anlamda “**gerçekliğin bilgisine ulaşma çabası**” ile “**güç**” ve “**iktidar**” konumu elde etme çabası açısından bir farklılaşma yapılması söz konusu süreçlerin, sembolik temsil düzeyindeki “gereçeklendirmeleri” açısından önem taşımaktadır.

Bu türden bir söylemsellik içerisinde, antimoni ve ikiliklerin, statik, isimsel konumlandırma eğilimlerinden kaçınılması ve alternatif temsil olanakları geliştirilmesi en önemli sorun alanlarından birini teşkil etmektedir.

İkilikler ve karşıtlıklar kadar, toplumsal içinde mevcut “senaryo” ve ideolojik eklemeler, yok sayılarak aşılacak türden, statik “gerçeklik” modelleri değil, sürekli bağlamsal olarak kurulan, rizomatik etkileşim yüzeyleri meydana getirmektedirler.

Sosyal gerçeklik içinde, “**düşünceler**, şayet çalışır, çoğalır, diğer düşüncelerle kod parçalarını değiş tokuş eder, rastgele mutasyona uğrar, uygun ortam ve hoşça karşılandıkları bir yer-yurt bulurlarsa” (Deleuze ve Guattari 2005: 330) hayatta kalabilmektedirler.

Bu yer-yurt edinme potansiyeli, “müphemlikleri idare edebilme” ve “üst kodlayabilme”, diğer düşüncelere “kendi kodlarını eklemleyebilme” yatkınlığı ile ilintilidir.

Kaynakça

- BARKER, Chris, (2000), *Cultural Studies: Theory and Practice*, Sage Publications, London.
- BAUMAN, Zygmunt, (2003), *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAYART, Jean-François, (1999), *Kimlik Yanılsaması*, (Çev. Mehmet Morali), Metis Yayınları, İstanbul.
- BERGER, Peter, Thomas Luckman, (1967), *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Anchor Publication, NY.
- BLAIKIE, Norman, (1993), *Approaches to Social Enquiry*, Politiy Pres, UK.
- BOURDIEU, Pierre, Loic J. D. Wacquant, (2003), *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (Çev. Nazlı Ökten), İletişim Yayınları, İstanbul.
- DELEUZE, Gilles and Felix Guattari, *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. Trans. By Brain Massumi. Minneapolis: The University of Minnesota Pres, 1987.
- DIJK, Teun, A. Van, (1994) "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Der. Mehmet Küçük, *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ark Yayınları, Ankara, 271-312.
- DİKEN, Bülent, (1997), "Melezlik ve Sosyal Teori", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 73, Yaz, s.74-110.
- ERIKSEN, Thomas Hylland,(2000), *Kültür Terörizmi: Kültürel Arınma Düşüncesi Üzerine Bir Deneme*, (Çev.A. Önder Otçu), Avesta Yayıncılık, Diyarbakır.
- FAY, Brian, (2001), *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (1993), *New Rules of Sociological Methods*, Stanford University Press California.
- GOODCHILD, Philip (2005), *Deleuze ve Guattari: Arzu Politikasına Giriş*, (Çev. Rahmi G. Öğdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HOWARTH, David, (2000), "Discourse", *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* [On-line Journal], 2000, 3(2).
[Erişim: <http://www.qualitative-research.net/fqs/fqs-eng.htm>]
[Erişim Tarihi: 22.04.2008 13:00]
- IRZİK, Sibel, (2001), "Önsöz", Bakhtin, Mikhail , *Karnavalın Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar (içinde)* (Çev. Sibel Irzık), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.7-31.
- JENKINS, Richard, (1996), *Social Identity*, Routledge, London.
- JENKINS, Richard, (2000), "Categorization: Identity, Social Process and Epistemology", *Current Sociology*, SAGE Publications London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, July 2000, Vol. 48(3): 7-25.

- KAYA, Ayhan,(2001), “Çevirmenin Sunuşu”, *Etnik Gruplar ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal İnşası* (içinde), Der. Fredrik Barth, (Çev. Ayhan Kaya ve Seda Gürkan), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- KARTARI, Asker (2001), *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim*, Ürün Yayınları, Ankara.
- MUMBY, Dennis K., (2004/05), “İdeoloji ve Anlamın Toplumsal İnşası: Bir İletişim Bakış Açısı”, *Doğu Batı: İdeolojiler* 3, Yıl:8, Sayı:30, Kasım, Aralık, Ocak, s.123-141.
- ÖZÖNDER, M. Cihat, (2001), "Küreselleşme Tartışmalarının Terör Boyutu", *KÖK Araştırmalar*, Cilt III, Sayı 2, (Güz 2001), s.1-2.
- PUNCH, Keith F.,(2005), *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- RORTY, Richard (1995), *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, (Çev. Mehmet Küçük, Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SCHLESINGER, Philip, (1994) *Medya, Devlet, Ulus: Siyasal Şiddet ve Kollektif Kimlik*, (Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- THWATIES, Tony (2006), ENGL2420: Critical Theory: Lacan, Derrida and since Resources: Lacan, The University of Queensland, Queensland, Australia 4072.
[Erişim: <http://www.emsah.uq.edu.au/courses/engl2420/resources/lacan.htm>]
[Erişim Tarihi: 22.04.200: 13:30]
- TIRSCHER, Stefan, Micheal Meyer, Ruth Wodak, Eva Vetter, (2000), *Methods of Text and Discourse Analysis*, (Translated by Bryan Jenner), Sage Publications, London.
- ULUOCAK, Şeref, (2005), *Sosyo-Bilişsel Ve Politik İletişim Süreçleri Açısından Bir Söylem Evreni Olarak Küreselleşme Ve Kollektif Bir Aidiyet Biçimi Olarak Ulusal Kimlikler Üzerine Eleştirel Bir Söylem Analizi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- WACQUANT, J.D. (2003), “Sunuş”, Bourdieu, Pierre, Loic J. D. Wacquant, (2003), *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* içinde (Çev. Nazlı Ökten), İletişim Yayınları, İstanbul, s:13-25.
- WALLACE, Ruth A., Alison Wolf (2004), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi*, (Çev. Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas), Punto Yayıncılık Ltd., İzmir.
- WAGNER, Peter,(1996), *Modernliğin Sosyolojisi*, (Çev. Mehmet Küçük), Sarmal Yayınları, İstanbul.
- ZIZEK, Slavoj, (2004), *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, (Çev. Tuncal Birkan), Metis Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- ZIZEK, Slavoj, (2005), *Yamuk Bakmak: Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş*, (Çev.Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.